

Sisekaitseakadeemia
Finantskolledž

Martin Kovalenko

**KULTUURIVÄÄRTUSTE SALAKAUBANDUSE
TÕKESTAMINE EKSPORDIL JA IMPORDIL**

Lõputöö

Juhendaja:

Helle Koitla:

bakalaureusekraad (magistrikraadile vastav kvalifikatsioon)

Kaasjuhendaja:

Maret Güldenkoh, MBA

Tallinn 2018

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2018
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamine ekspordil ja impordil.</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: The Prevention of the Illicit Trade of Cultural Property upon Export and Import.</p>	
<p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 52 leheküljest. Lõputöö koostamiseks kasutati 39 allikat, millele on tekstis viidatud.</p> <p>Lõputöö on aktuaalne, sest Lähis-Idas toimuvate sõjakonfliktide tõttu on kultuuriväärtuste salakaubandus suurenenud. Ühe osapoolena on seotud ISIS, kes rahastab enda kultuuriväärtuste salakaubaveoga. Kultuuriväärtuste salakaubavedu hõlbustab impordiloo puudulikus, mida Euroopa Liidus ei nõuta. Seda kasutavad ära kultuuriväärtuste salakaubavedajad, kelle tegevuse tõkestamiseks on Euroopa Liidu Komisjon teinud ettepanekud kultuuriväärtuste impordi kohta 2017. aastal.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada, kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise meetmete rakendamise koostöö Maksu- ja Tolliameti ning Muinsuskaitseameti vahel. Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati kolm uurimisülesannet, mida täideti, kasutades kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismetoodikat.</p> <p>Uuringu analüüsi tulemused näitasid, et kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel on probleemkohtadeks salakaubavedajate leidlikkus ning keerulisus salakaubana veetava kultuuriväärtuse tõendamisel. Probleemide lahendamiseks tõstetakse inimeste teadlikkust kultuuriväärtuste kohta ja arendatakse koostööd erinevate riikide vahel. Üheks võimalikuks viisiks, kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamiseks on suhtluskanali loomine erinevate riikide tolliasutuste vahel.</p> <p>Analüüsist lähtuvalt tehti ettepanekud Maksu- ja Tolliametile:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Arendada koostööd erinevate riikide vahel. 2. Koostöölepingu sõlmimine Venemaa Föderatsiooni ja Eesti Vabariigi vahel. 3. Tolliametniku olemasolu piiripunktis, kellel on teadmised kultuuriväärtuste kohta spetsialisti tasemel. 	
Lisad: CD	
Võtmesõnad: kultuuripärand, muinsuskaitse, toll, UNESCO maailmapärand	
Võõrkeelsed võtmesõnad: cultural heritage, heritage protection, customs, UNESCO World Heritage	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: <i>Martin Kovalenko</i></p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri:</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Helle Koitla Kaasjuhendaja: Maret Guldenkoh	Allkiri: Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KULTUURIVÄÄRTUSTE EKSPORDI JA IMPORDI TOIMINGUD	7
1.1 Kultuuriväärtuste olemus	7
1.2 Kultuuriväärtuste eksport ja import.....	14
2. KULTUURIVÄÄRTUSTE SALAKAUBANDUSE TÕKESTAMINE.....	21
2.1 Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise meetmed	21
2.2 Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise võimalused	28
KOKKUVÕTE	36
SUMMARY	38
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	40
Lisa 1. Kultuurilise väärtusega objektid.....	45
Lisa 2. Kultuuriväärtuste impordi esemed	47
Lisa 3. Päring Maksu- ja Tolliametile.....	49
Lisa 4. Päring Muinsuskaitseametile.....	50
Lisa 5. Intervjuu küsimused Maksu- ja Tolliameti eksperdile	51
Lisa 6. Intervjuu küsimused Maksu- ja Tolliameti tolliametnikule	52

SISSEJUHATUS

Kultuuriväärtuste salakaubandus on tänapäeva ühiskonnas aktuaalne probleem. Ühelt poolt soovivad kriminaalsed organisatsioonid teenida tulu kultuuriväärtuste välja viimisega, mistõttu jääb Euroopa Liidu riik ilma oma ajaloolisest väärtusest. Teiselt poolt, soovivad Euroopa Liidu riigid tõkestada kultuuriväärtuste illegaalset väljavedu, et tagada riikide julgeolek ja kultuurilise mälestuse alles jäämine.

Lõputöö teema valik on tingitud sellest, et kultuuriväärtuste salakaubandus on saanud maailmas tähelepanu erinevate sõjakonfliktide tõttu. Seetõttu on vajalik analüüsida ja anda ülevaade põhjustest, miks kultuuriväärtuste salakaubandus toimub. Lähis-Idas toimuvate konfliktide tõttu on liikmesriikide tolliasutused avastanud erinevaid kultuuriväärtusi, millega on tahetud kriminaalset tulu teenida. Impordi meetmed on nõrgad, neid kasutavad ära kriminaalsed organisatsioonid, mis on pannud rõhku seadusandluse arengusse. Seega on vaja välja töötada Euroopa Liidul sellised meetmed, mis vähendaksid kultuuriväärtuste salakaubandust.

Töö aktuaalsuseks on kultuuriväärtuste salakaubanduse suurenemine, mis põhineb Lähis-Idas toimuvate vastasseisude tõttu, millega on erinevad osapooled seotud. Üheks osapoolteks on terrorismi organisatsioon ISIS, kes on hakanud rahastama end kultuuriväärtuste ebaseadusliku väljaveoga. Seetõttu on Euroopa Liidus 2017. aastal avastatud ebaseaduslikult toimetatud kultuuriväärtusi, mis annab aluse parema seadusandluse loomisele sellega võitlemiseks.

Euroopa Liidus impordil ei nõuta kultuuriväärtuse sisseveo luba, mida kasutavad ära mitmed terroriorganisatsioonid Lähis-Idas. Euroopa Liidus tegeletakse salakaubanduse tõkestamise seadusandluse välja töötamisega, ettepanekud on Euroopa Liidu komisjoni poolt 2017. aastal tehtud.

Lõputöö uudsus seisneb selles, et varasemalt pole autorile teadaolevalt keegi uurinud Eestis kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise võimalusi ekspordil ja impordil. Rahvusvaheliselt tõkestatakse kultuuriväärtuste salakaubanduse vedu, kuid Euroopa Parlamendi seadusloome muutused kultuuriväärtuste impordi kohta, toovad pidevalt kaasa uusi arvamusi. Lisandväärtuseks on uurimustulemuste põhjal Maksu- ja Tolliametile ettepanekute esitamine kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamiseks.

Lõputöö uurimisprobleemiks on see, et ühiskonnas ei suudeta takistada kultuuriväärtuste salakaubanduse levikut, sest kontrollorganitel on keeruline tagada kontrolli illegaalsete kultuuriväärtuste üle. Kas olemasolevad meetmed on küllaldased, et tõkestada kultuuriväärtuste salakaubandust?

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise meetmete rakendamise koostöö Maksu- ja Tolliameti ning Muinsuskaitseameti vahel.

Töö eesmärgi saavutamiseks on püstitanud järgmised uurimisülesanded:

1. Analüüsida ja süstematiseerida kultuuriväärtuste olemuse, ekspordi ja impordi teoreetilisi lähtekohti.
2. Analüüsida kultuuriväärtuste salakaubaveo tõkestamise meetmeid.
3. Hinnata teooriast ja analüüsist tulenevaid võimalusi ning pakkuda välja sobivaimad meetmed salakaubanduse tõkestamiseks.

Lõputöö koostamiseks kasutatakse kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismetoodikat. Viiakse läbi intervjuu Maksu- ja Tolliameti peaspetsialisti ning tolliametnikuga ning tehakse päring Maksu- ja Tolliametile ning Muinsuskaitseametile, et saada statistilisi andmeid kultuuriväärtuste ekspordi ja impordi kohta.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, millel on kaks alapeatükki. Lõputöö esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade kultuuriväärtuste olemusest, nende aktuaalsusest tänapäeval ning kultuuriväärtuste veo lubatud tingimustest. Esimene alapeatükk keskendub kultuuriväärtuste üldisele olemusele ning sellele, miks on kultuuriväärtused ühiskonnale olulised. Teises alapeatükis uuritakse välja, kuidas toimub kultuuriväärtuste vedu kolmandate riikidega ning milliseid õigusakte järgida tuleks. Lisaks antakse peatüki viimases alapeatükis ülevaade kultuuriväärtuste impordi seadusandluse arengust viimastel aastatel.

Lõputöö teises peatükis analüüsitakse võimalikke kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise meetmete tõhusust statistiliste andmetega ning eksperdi ja tolliametniku küsitlemisega. Esimeses alapeatükis selgitatakse kultuuriväärtustele kohaldatavaid meetmeid riigipiiri ületamisel. Samuti selgitatakse, kuidas toimub kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamine ning analüüsitakse statistiliste andmetega olemasolevaid meetmeid ekspordil ja nende tõhusust. Töö viimases alapeatükis analüüsitakse intervjuu

vastuseid tolliametniku ja eksperdiga, tulemused tõlgendatakse ja tehakse ettepanekuid, kuidas parandada salakaubanduse tõkestamist.

Lõputöös kasutatakse teemakohaseid eesti- ja inglisekeelseid materjale sh teadusallikaid ning Euroopa Liidu ja Eesti Vabariigi õigusakte.

1. KULTUURIVÄÄRTUSTE EKSPORDI JA IMPORDI TOIMINGUD

1.1 Kultuuriväärtuste olemus

Maailmas iseloomustuvad riike eelkõige nende rahvus ja kultuur. Kultuur hoiab rahvastiku ühtekuuluvana ja erilisena, sest minevikus jäädvustatud ehitised või esemed on selle iseloomustuseks. Rahvastikule on oluline, et nende kultuurist jääb midagi alles tulevastele põlvkondadele, et nad väärtustaksid seda ja oleksid motiveeritud vajadusel oma kultuuri säilitama. Kultuuriväärtuste olulisuse tõttu on sattunud need paljude inimeste kogumise ja äri objektiks. Kultuuriväärtuste kaubandusega on kaasnenud salakaubavedu ja kunstivargused, mille mõjutajaks on nende ajalooline väärtus.

Vincenzo Peruggia šokeeris 1911. aastal kogu maailma, kui ta varastas Pariisist Leonardo da Vinci teose Mona Lisa. Teda tutvustati, kui esimest kunstivarast, mille toimetel hakkas suurenema kultuuriväärtustega seotud kuritegevus. Ühiskonnas on kultuuriväärtuste salakaubandus erinev, sest varastatakse galeriitest, eraruumidest ja religioossetest ehitistest. (Levine, 2011, p. 751) Kultuuriväärtused on mitmekülgsed, sest need peegeldavad endas erinevaid omadusi.

Kultuuriväärtused peegeldavad endas vanust, välimust ja ajaloolisust. Ükski rahvus ei soovi, et nende kultuuri iseloomustav ese häviks. Rahvuslik kultuuriväärtus peaks kuuluma selle looja üldsusele. Kultuuriline väärtus on loodud, et sotsiaalselt jagada seda iseloomujoont kogu maailmaga. Mida rohkem inimesi hindab teineteise kultuuri, seda väärtuslikum ümbritsev kultuur on. Kultuuriväärtused on olnud vahendiks ja aluseks, kinnitades ühtsust, riiki, territooriumi, rahvust ja kultuuri. (Dolff-Bonekämper, 2010, p. 14) Kultuuriväärtused on saanud oluliseks, et aru saada mingi rahvuse kultuuri eripärast.

Kultuuripärandi ehitusel on tugev seos olnud Euroopa riikide tekkimisega, sest edasi on antud oma rahvuslikku kollektiivset identiteeti. Kultuuripärand ja identiteet on saanud komplekseks struktuuriks, mis tagab sisemise stabiilsuse ja välimise tugevuse. Minevikus on olnud sõjakonfliktid peamisteks kultuuriväärtuste hävitajateks. (Dolff-Bonekämper, 2010, p. 14) Nende hävimise põhjused on erinevad. Näiteks on sõjaväe poolt mitte tahtlik hävitamine, sest tegelikkuses pole tahetud kultuurilisi objekte hävitada. Sõjast väärtuslikke esemete kaasa viimine, et nendest kasu saada. Või siis teiste kultuuride ja religioonide lõhestamine, et hävitada mingi rahvus. Relvastatud konfliktide puhul rünnatakse peaaegu

alati rahvuslikku kultuuripärandit, et kahjustada vastast ja hävitada nende ühtekuuluvus. (Brodie, 2003, p. 10)

Rünnatakse esemeid, kultuuriväärtusi ja ehitisi, sest eeldatakse, et see osa on vaenlase kultuurilisest identiteedist, tsiviiljõust ja sõjalisest jõust. Vaenlase rahvusliku kultuuri hävimisel ei tohiks mõelda seda, kui vandalismi, sest see on suunatud strateegia. Kultuuriväärtuste hävimist on kahetsetud erinevate osapoolte poolt sõjakonfliktide ajal, seetõttu on algatatud erinevaid konventsioone, et seda tulevikus oleks võimalik vältida. (Dolff-Bonekämper, 2010, p. 15) Peamised kokkulepped on olnud konventsioonid, mis on saanud olulisteks alusteks 20. ja 21. sajandi kultuuriväärtuse salakaubanduse tõkestamisele.

Kultuuriväärtuste kaitseks on läbi aegade erinevaid kokkuleppeid sõlmitud. Üheks esimeseks leppeks, et laastava Teise Maailmasõja tulemusi parandada sõlmiti 1954. aastal Haagi konventsioon. Haagi konventsioonis tutvustati esimest korda terminit „kultuuriväärtus“. See termin aitas kollektiivselt paremini kirjeldada erinevaid monumente, ehitisi ja objekte rahvusvahelistes lepingutes. Haagi konventsiooniga polnud piisavalt reguleeritud kultuuriväärtuste vedu, mistõttu esimese konventsiooni puudujääkide tõttu, hakkas UNESCO organisatsioon looma uut konventsiooni. (Hannah, 2015, p. 173)

UNESCO 1970 konventsioon oli esimene rahvusvaheline katse, et reguleerida kultuuriväärtuste kaubandust ekspordil ja impordil. Konventsioon keskendub ennetustööle ja kaitsemeetmetele. (Soopramanien, 2017, p. 234) Eesti Vabariik ratifitseeris konventsiooni 1995. aastal, eesmärgiga kaitsta kultuuriväärtusi rahu ja julgeoleku nimel (UNESCO, 2018). Liitunud liikmetel on kohustus töötada välja asjakohaseid seadusi ja õigusakte (Soopramanien, 2017, p. 234). Esimest korda muutus aktuaalseks ekspordiloa olemasolu, mis kergendas salakaubanduse vastu võitlemist. Samuti aitab lepe liikmetel parandada omavahelist koostööd kultuuriväärtuse identifitseerimisel, sest liikmed peavad pidama kultuuriväärtuste registrit ja andmeid teiste liikmetega jagama. Oluline on, et UNESCO on loonud fondi, et parandada kultuuriväärtuste tagasi saatmist ja tagastamiseks päritolumaale. (Soopramanien, 2017, pp. 234-235)

UNESCO 1970 konventsioon muutus aktiivsemaks 1972. aastal, kui peeti organisatsiooni kohtumine Pariisis. UNESCO konventsioonil sätestati tunnusjoon, ühtse dokumendi ülesanne on looduskaitse ja kultuuriväärtuste säilitamise kontseptsioonid. Konventsioon sätestab liikmete kohustused kultuuriväärtuste kaitsmisel ja säilitamisel. Konventsiooni allkirjastamisega on kohustatud iga riik kaitsma oma rahvuspärandit. Osalusriike julgustati

integreerima kultuuri- ja looduspärandi programmidesse. Konventsioonis selgitati, kuidas tuleb Maailmapärandi Fondi kasutada, hallata ning finantsabi tingimusi. Julgustati osalusriike suurendama maailmapärandi omaduste üldsuse tunnustamist ja nende kaitset haridus- ja teavituspogrammide kaudu. (UNESCO, 2017a) Mõningate puudujääkide tõttu oli vajalik arendada uuem konventsioon, mis sai alguse 1995 aastal.

UNESCO konventsioonile järgnes UNIDROIT konventsioon, mida oli vajalik kultuuriväärtuste kaitseks. UNIDROIT 1995 konventsioon oli suunatud varastatud ja illegaalselt eksporditud kultuuriväärtustele. Kui UNESCO lepe keskendus peamiselt ühtsele suunatud kultuuriväärtuste nimekirjale, siis UNIDROIT leppega võis iga liige enda kultuuriväärtused ise klassifitseerida. Kultuuriväärtuste terminit kasutati laiemalt ja see välistas olukorra, kus mingi riigi kultuuriväärtust ei tunnustatud kultuuriväärtusena mõnes teises riigis. (Levine, 2011, pp. 753-758) Tänapäevani on see lepe rahvusvaheliselt kõige hilisem kultuuriväärtuste konventsioon.

UNIDROIT leppe ülesandeks oli, et liikmed peavad ühiselt välja töötama ja edendama ühtse õiguse loomist. Eelpool kirjeldatud kolm konventsiooni pööravad tähelepanu kultuuriväärtuste kaitsele põhiliselt sõjakonfliktide ajal, siis UNIDROIT konventsioon on algatatud selleks, et kultuuriväärtuse päritolu riik saaks salakaubanduse avastamisel oma kultuuriväärtuse tagasi. Konventsioon nõuab ühtset seadust liikmete vahel, mis tõenäoliselt on tulusam lepe, kui seda UNESCO konventsioon (Levine, 2011, pp. 753-758). Väga oluline on eelnevate konventsioonide olemasolu, sest need on aluseks kultuuriväärtuste kaitsele haldusorganite vahel, teha edukat koostööd ja arendada seadusloomet.

Iga riigile ja rahvusele on oluline, et nende kultuuriväärtused säiliks puutumatu kujul võimalikult kaua. Seetõttu on välja töötatud õigusloome kultuuriväärtuste kaitseks. Iga riigi erineva kultuuri tõttu on kultuuriväärtuste defineerimine erinev, see annab aluse erineva seadusloome välja töötamisele. Kultuuriväärtuse määratlemisel tuleks eelkõige tutvuda kohaliku riigi seadusandlusega. See tähendab, et kultuuriväärtuseks saab ese hetkel, kui see seaduse poolt määratud on.

Eestis reguleerib kultuuriväärtuste mõistmist ja tegevust „Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus“ (edaspidi KultVS). Seaduses on konkreetselt defineeritud, millised esemed on arheoloogilise, ajaloolise, etnograafilise, teadusliku, kunstilise või muu kultuurilise väärtusega asjad (vt lisa 1). Seaduse eesmärgiks on kaitsta Eesti Vabariigi kultuuripärandit, ajalugu, ebaseaduslikku ekspordi ja tagada õiglane dokumentatsioon siit

väljaviidavate objektide kohta (Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007). Kultuuriväärtuste kaitseks on tulnud seadusandlust pidevalt täiustada, sest Eesti Vabariigis ei asu ainult Eesti riigi päritoluga kultuurilised esemed.

Eesti rahvuslikku kultuurivaramusse kuulub ka teise maade kunst, mida säilitatakse nii riiklikes- kui erakollektsioonides. Selle väljavedu tähendaks materiaalselt kahju ja kultuurilist vaesumist riigile. Kultuuriväärtusel on tähtis see, millal ta valmistati ja millisel otstarbel. (Soll, 1994, p. 4) Peale muuseumide ja arhiivide tegelevad paljud eraisikud kultuuriväärtuste kollektioneerimisega, mis ajendab kultuuriväärtustega illegaalset kauplemist. Oskuslikult koostatud erakollektsioonil on suurem väärtus, kui üksikul, seega erakollektsionäärid on palju suuremat hinda nõus maksma selle eest, et mingit kultuuriväärtust legaalselt või illegaalselt omandada. (Soll, 1994, p. 9) Kultuuriväärtuste kogu on erinev, sest see koosneb paljudest eri liiki esemetest.

Peamised väärtuslikud kultuuriväärtused on kunstivaramud, maalikunst, skulptuurid, graafikad, tarbekunst, keskaegsed altarisid, ikoonimaalid, haruldased raamatud, raamatukõited, postkaardid, haruldased Eesti Vabariigi rahad, teenetemärgid, kunstipärane käsi- ja kodutööndus, tabelid, joonised ja tahvlid, vääriskivid, teemandid, kalliskivid, pärlid, merevaik. (Muinsuskaitseamet, 2010a) Need kultuuriväärtused on esemed, millel võib olla turul kõrgem hind. Samuti ei erine ülemaailmsed kultuuriväärtused Eesti omadest, sest kogutakse ja kaubeldakse samas valdkonnas olevate esemetega.

Üheks tuntuimaks kultuuriväärtuseks, mis on illegaalselt omandatud Vene Föderatsiooni poolt, on teadaolevalt Eesti Vabariigi presidendi teenetemärgi kett. See asub Moskva Kremli relvapalatis ja seda ei soovita tagastada Eesti Vabariigile. Esemel on väga suur kultuuriline väärtus, sest see oli valmistatud Eesti Vabariigi esimesele presidendile Konstantin Pätsile 1938. aastal. (Rajolo, 2008) Eesti ühe vanima kultuuriväärtuse ja tuntuima väärtuse vahel võib välja tuua selle, et tähtis polegi kultuuriväärtusel tema vanus, vaid haruldus. Mida haruldasem on kultuuriväärtus, seda kõrgem on hind. Eesti Vabariik on kultuuriväärtuste veoga Venemaaga tihedamalt seotud olnud Eesti Vabariigi taasiseseisvumise ajast alates.

Eesti on olnud kultuuriväärtuste transiidiriigiks Lääne - Euroopa ja Venemaa vahel. Eesti Vabariiki on kasutatud esimese piirina Euroopa Liidu ja kolmandate riikide vahel, et varastatud esemeid toimetada Venemaale või tuua sealt pärit kultuurilisi esemeid. Kunstiliste esemete ekspordimisel Venemaalt saadi aru juba aastakümneid tagasi, et Eesti

tolliametnikud ei omanud piisavalt häid teadmisi kultuuriväärtustest ja seda kasutati ära salakaubavedajate poolt. (Soll, 1994, p. 4)

Pole teada mingit kindlat infot selle kohta, millises rahalises väärtuses on läbi Eesti Vabariigi sisse- ja väljaveetud kultuuriväärtusi. Seadusandluse areng kultuuriväärtuste valdkonnas on parandanud tolliametnike teadmisi kultuuriväärtuste osas, ekspordi kontrollitakse tõhusamalt ja see aitab vähendada salakaubandust.

Mõistet salakaup (*contraband*) kasutati esimest korda Itaalias ja Hispaanias 1520-1530. aastal. Salakaubaks peetakse kaupu, mida on eksporditud või imporditud illegaalselt. (dictionary.com, 2018) „Salakaubavedu on (Karistusseadustik, 2002, §391):

1. deklareeritava kauba või sularaha toimetamise eest üle Euroopa Liidu tolliterritooriumi piiri tollikontrollist kõrvale hoides;
2. kauba või sularaha deklareerimata jätmine;
3. kauba või sularaha vale tariifse klassifikatsiooniga deklareerimine;
4. kauba või sularaha vale kirjelduse deklareerimisel;
5. kauba või sularaha üle Euroopa Liidu tolliterritooriumi piiri viimine.“

Seega muutub kultuuriväärtuse eksportimine või importimine illegaalseks, kui ei esitata nõutavat luba või seda teostatakse ilma deklareerimata.

Illegaalne kultuuriväärtuste väljavedu on seotud organiseeritud kuritegevuse, rahapesu või terrorismiga. See on kellegi ebaseadusliku rikastumise allikaks. Paljudes piirkondades on erinevate riikide vahel aastatel 2015-2016 puhkenud sõjakonfliktid. Eriti aktuaalseks on muutunud probleem Lähis-Idas, kus terrorismi organisatsioonid on 2014. aastal Süürias pälvinud tähelepanu kultuuriväärtuste hävitamisega, et saada strateegiliselt mingi eelis sõja ajal. Terroristid hävitavad Iraagis ja Põhja-Süürias inimestele kuuluvat kultuuri, et nende riigist ei jääks rahvale midagi meenuma. Samuti rahastavad nad sellise tegevusega terrorismi organisatsioone, sest paljud kultuuriväärtused müüakse, et osta relvi. (Vlasic & Turku, 2016, pp. 1374-1376) Selline tegevus rikub maailmapilti tervikuna, sest kultuuriväärtuste eesmärk peab olema rahu, stabiilsuse ja turvalisuse tagamine.

Suurim terrorismi organisatsioon on ISIS, mida nimetatakse ka Daeshiks, kes 21. sajandil kultuurilist pilti maailmas kahjustab. Nad hävitavad ja varastavad Süürias kultuuriväärtusi tulu eesmärgil. Väga raske on Süüria riigil oma kultuuriväärtusi kaitsta ja seetõttu

võideldakse kohtutes ning erinevates institutsioonides üle maailma. ISIS on võidelnud enda alluvusesse hulganisti territooriume Süürias ja Iraagis, mistõttu on kultuuriväärtuste kaubandus võtnud suuri mõõde. Venemaa valitsuse arvates on 2014. aastal kultuuriväärtuste müügist teenitud kriminaalne tulu 150-200 miljonit dollarit. Daesh ei teosta üksi kultuuriväärtuste müüki, vaid teda abistavad peamiselt Bashar al-Assad režiim, al-Qaeda ja Hezbollah. Nende tegevus on erinev ja nad peavad alluma ISIS-ale. (Vlasic & Turku, 2016, pp. 1375-1376)

ISIS reguleerib rüüstamist, jagab alluvatele litsentse, maksustab ja turustab salakaubandust. ISIS organisatsiooni finantsdokumentidest on leitud, et nad saavad kasu isegi kultuuriväärtuste konfiskeerimiselt, kui keegi on töötanud ilma ISIS-litsentsita. 26. veebruaril 2015. aastal pani ISIS interneti keskkonda video, kus Mosul muuseumist pärit skulptuuri proovis ilma loata müüa isik, kellel puudus nõutav ISIS luba. Isiku tapmine filmiti ja näidati kogu maailmale, kuidas käitub ISIS, kui nende heakskiit puudub. (Harmanşah, 2015, p. 170) Daeshile on olulised salakaubavedajad, sest tänu nendele teenitakse organisatsioonile tulu.

Daesh teenib kultuuriväärtuste salakaubaveolt umbes 20-50% kriminaalset tulu. Süüria piirkonnad on ammused ja ajaloolised paigad, mistõttu leidub sealt palju vanaaegseid kultuuriväärtusi ja nende maksumuseks on tihti miljon eurot, mis teeb kriminaalse tulu suuruseks 220-550 tuhat eurot eseme kohta. Süüria arheoloogi Mark Altaweeli väitel on 20 000-30 000 dollari suurused leide palju, sest Lähis-Ida piirkonnad on kultuuri rikkad. Tulu suurendamiseks teeb ISIS endast kõik oleneva, näiteks antakse varastele metallidetektorid, et nad midagi veel väärtuslikumat leiaksid. Oma tegevust reklaamitakse videotega, et kõik näeksid, mida on võimalik „mustal turul“ soetada. Turustamiseks kasutab ISIS sotsiaalmeediat, nende alluvuses olevad salakaubitsejad kasutavad igasuguseid suhtlusvõrgustikke, et võimalike ostjatega personaalselt suhelda. Hoolimatud ostjad on nõus ostma varastatud kultuuriväärtusi konflikti piirkonnast, kauplused saadakse isiklike kontaktide hulgast ja tänu sellele terrorismi organisatsioonide rahastamine jätkub. (Vlasic & Turku, 2016, pp. 1377-1340) Terrorismi organisatsioonid on pannud arendama rahvusvahelist seadusandlust, et kõik riigid saaksid sellega võidelda. Euroopa Liidus on selle eestvedajaks Euroopa Komisjon.

Euroopa Komisjon vastutab selliste meetmete vastuvõtmise eest, et vähendada kultuuriväärtustega kauplemist ja ühtlasi teha koostööd valdkonna rahvusvaheliste

organisatsioonidega. Euroopa Komisjon on tuvastanud mitmeid kriitilisi punkte seadusloomes, mis võivad hõlbustada illegaalselt kauplemist. Puuduvad õiguslikud mõisted, terminoloogiad, õigusliku aluse puudumine EL riikides impordi kontrolliks, teabe ja andmete puudumine kultuuriväärtuste kauplemisel, raskendatud infovahetus asutuste vahel. Euroopa Komisjon töötab selle nimel, et tugevdada tõenduspõhist baasi, poliitika raamistikku ja osakondade koostöö arendamist. Selleks on loodud direktiiv 2014/60EU, et tagastada illegaalselt Euroopa Liidu riikidesse sisse toodud kultuuriväärtusi lähteriigile (European Commission, 2017b). Seda direktiivi on Eesti Vabariik rakendanud alates aastast 2016, kui Luhamaa piiripunktis konfiskeeriti Viikingi aegne mõök, mis tagastati Ukraina riigile (Mihelson, 2016).

Eestis teostab järelevalvet kultuuriväärtuste reekspordil Muinsuskaitseamet, kultuuriväärtuste saatedokumentide ja väljaveoloa ekspordi vastavust kontrollib Maksu- ja Tolliamet (edaspidi MTA). Koostöö vajalikkuse tõttu on MTA ja Muinsuskaitseameti vahel sõlmitud koostööleping 11.veebruaril 2011. aastal. Lepingu eesmärgiks on kahe ameti koostöö vähendamaks riske, mis on tingitud rahvusvahelise kaubavahetuse kontrollimatuse või nende kehtestatud normide puuduste tõttu. (Muinsuskaitseamet, 2010b) MTA ülesandeks on tõkestada illegaalset kultuuriväärtuste väljavedu piiril ning vajadusel kaasata Muinsuskaitseameti poolt vastavaid eksperte kultuuriväärtuste ära tundmiseks. (Kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007)

Kokkuvõtvalt selgus, et kultuuriväärtused on riikide seadusandluse alusel kindlaks määratud esemed. Kultuuriväärtuste kaitseks on oluline välja töötada seadusandlus, milles defineeritakse kultuuriväärtuste loetelu, et oleks võimalik neid juriidiliselt kaitsta. Kultuuriväärtuste kaitsel on oluliseks saanud Haagi-, UNESCO- ja UNIDROIT konventsioon, sest need on pannud aluse rahvusvahelise seadusandluse arengule. Kultuuriväärtustega seonduv julgeolek on Süürias ja Iraagis toimuvate sõjakonfliktide tõttu muutunud, sest tuleb võidelda kultuuriväärtuste salakaubanduse leviku ja terrorismiga. Kultuuriväärtuste salakaubanduse üle peab järelevalvet Muinsuskaitseamet ning Maksu- ja Tolliamet.

1.2 Kultuuriväärtuste eksport ja import

Kultuuriväärtuste ekspordi ja impordi toimingutel on mõningad teostamise erisused. Erinevad tingimused on tulnud sellest, et iga riik soovib säilitada temale kuuluvaid kultuuriväärtusi, mistõttu kultuuriväärtuste eksport on meetmete poolest keerulisem, kui nende import. Enne eksportimist või importimist tuleks selgeks teha, mis meetmeid rakendatakse kultuuriväärtuste veole, sest meetmete mitte täitmisel on tegemist salakaubandusega. Aktuaalsemaks on muutunud 21. sajandil kultuuriväärtuste eksport ja import sõjakonfliktide tõttu Lähis-Idas. See on andnud aluse seadusandluse arendamisele ja puuduste kõrvaldamisele.

Eelmises alapeatükis välja toodud konventsioonid on aidanud arendada ekspordi seadusandlust. UNESCO konventsiooniga 1970. aastal sai selgeks, et ekspordil on liikmetel nõutav ekspordiluba, mis tõendab kultuuriväärtuse tõesust. See on andnud aluse kõikidele riikidele väärtustama kultuuriväärtuste ekspordi. Euroopa Liit ja selle konventsiooniga liitunud riigid on oma seadusandluse arendanud selliseks, et see vastaks UNESCO 1970 nõuetele. (Blake, 2015, p. 25) Kui poleks varasemalt loodud Haagi konventsiooni ega UNESCO konventsiooni, siis oleks Euroopa Liidus ja Eestis väga raske võidelda kultuuriväärtuste salakaubandusega, sest seadusandluse arendamine ja välja töötamine võtab kaua aega. Probleemi aktuaalsuse tõttu oleks see liiga pikk aeg. Konventsioonide arengus on määravaks saanud põhjused, millega on tulnud erinevatel aegadel võidelda.

Kultuuriväärtuste eksport on kultuuriväärtuse väljaviimine Eestist väljaspool Euroopa Liidu tolliterritooriumi asuvasse riiki. Kultuuriväärtuste ekspordil tuleb järgida KultVSi nõudeid, nõukogu määruses nr 3911/92 sätestatud nõudeid ja teisi KultVS-ga kindlaks määratud rakendusakte. Eestis teostab riikliku järelevalvet Muinsuskaitseamet ning Maksu- ja Tolliamet. Kultuuriväärtuste ekspordil Eestist tuleb taotleda ühenduse määruse aluse väljastatavat luba (väljaveoluba). (Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007) Muinsuskaitseametilt väljastatava ühekordse ajutise või alalise väljaveoloa vorm on loodud UNESCO ja Maailma Tolli Organisatsiooni (WCO) poolt 2005. aastal. Oluline on, et kehtiks erinevates riikides ühtne vorm, sest nii on võimalik väljastatud väljaveoloa vormist paremini aru saada. (European Commission, 2017a, p. 28) Muinsuskaitseamet peab arvestust välja antud väljaveolubade kohta.

Kultuuriväärtuste väljaveoluba esitatakse ainult ekspordil tolliametnikule, et kinnitada toimingu seaduslikkust. Vastavalt KultVS-le tohib riski hindamisele tuginedes tolliametnik luba küsida ka väljaveo korral (Euroopa Liidu piires). Ajutise väljaveo või ekspordi korral peab isik tooma kultuuriväärtused Eestisse tagasi. Mälestisi ja ajutise kaitse alla võetud asju võib välja viia või ekspordida ainult ajutiselt. Kui kultuuriväärtus tuuakse välisriigist ja see soovitakse Eestist välja viia, siis ei pea selleks olema väljaveoluba, vaid isik peab seda toimingut tõendama tolliametnikule. Kultuuriväärtuse valdaja või omanik, ajutise väljaveo või ekspordi korral Eestist, peab Muinsuskaitseametit teavitama selle reekspordist vähemalt kümne tööpäeva jooksul. (Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007) Kultuuriväärtuste Eestist välja viimiseks on väljaveoloale kehtestatud erinevad tingimused.

Väljaveoloa taotlemise tingimused on välja toodud KultVS § 6-s. Seaduse alusel tuleb esitada Muinsuskaitseametile avaldus, väljaveetavate või eksporditavate kultuuriväärtuste nimekiri, Muinsuskaitseameti nõudmisel tõendavad dokumendid isiku õigusest asja hallata. Taotlejal tuleb tasuda väljaveoloa eest riigilõiv, mis on kindlaks tehtud riigilõivuseadusega. Riigilõiv tasutakse Muinsuskaitseametile olenemata väljaveoloa andmisest või keeldumisest. Ekspertiis teostatakse iga eseme kohta, millele väljaveoluba taotletakse. Ekspertiisi tehakse ilma väljaveoloa taotleja juuresolekuta ja selle kohta koostatakse ekspertiisiakt. Ekspertiis teostatakse Muinsuskaitseametis, kuid kui vajalik tegevus pole võimalik, teostatakse see objekti asukohas. Muinsuskaitseametil on seadusega kohustus dokumentide alusel anda kirjalik otsus kultuuriväärtuste väljaveoloa andmise või keeldumise kohta 15. tööpäeva jooksul. Mõjuvate põhjuste tõttu on võimalik seda aega pikendada, kuid siis tuleb sellest teada anda väljaveoloa taotlejale. Muinsuskaitseamet võib keelduda väljaveoloa andmisest järgmistel alustel (Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007, § 8):

1. Kultuuriväärtus on haruldane või sellel on reaalne võimalus muutuda haruldaseks.
2. Kultuuriväärtus on osa kogumist, kollektsioonist või mälestisest ning osa lahutamine tervikust võib tervikut kahjustada või rikkuda.
3. Kultuuriväärtus on seotud Eesti ajaloo olulise protsessi, sündmuse või isikuga.
4. Esineb muu eriline põhjus.
5. Tasumata on riigilõiv.

Kultuuriväärtust tohib vastavalt KultVS-le eksportida rahvusvaheliselt siis, kui alaliselt on toll piiripunktis olemas. Eksporditolliasutuses esitatakse tollile väljaveoluba kahes eksemplaris, üks eksemplar tagastatakse isikule ja teine jääb tollideklaratsiooni lisadokumendiks. Toll võib kahtluse tekkimisel, et tegemist pole õigete saatedokumentide ja väljaveoalaga, suunata kultuuriväärtuse täiendavasse ekspertiisi. Kui tolliametnikule tundub, et tegemist võib olla kultuuriväärtusega, siis on tolliametnikul õigus ese kinni pidada ja suunata ese ekspertiisi Muinsuskaitseametisse. (Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007) KultVS regulatsioonide puudumisel, mingi protseduuri kohta, tuleb tutvuda Euroopa Nõukogu määrusega nr 116/2009.

Euroopa Liidu Nõukogu määrusega nr 116/2009 kehtestatakse kultuuriväärtuste ekspordi tingimused. Määruse eesmärgiks on tagada ühtne kontroll kultuuriväärtuste ekspordil kolmandate riikidega. Määruse artikkel 2 sätestab kultuuriväärtuse ekspordil nõutava ekspordiluba, mis on väljastatud pädevalt ametiasutuselt, kus kultuuriväärtus lõplikult asus enne 1. jaanuari 1993. aastal. Alates 1. jaanuarist 2013. aastal, tuleb pöörduda selle riigi ametiasutuse poole, kus kultuuriväärtus asub. Määruse artiklis 3 määratletakse, et liikmesriikidel on kohustus anda komisjonile nimekiri asutustest, kes on pädevad andma ekspordilubasid. Artikkel 9 kohustab igat liikmesriiki kohaldama eeskirju karistuste kohta rikkumise korral, kuid need peavad olema efektiivsed, proportsionaalsed ja hoiatavad. (Nõukogu määrus EMÜ nr 116/2009, 2008) On oluline, et kultuuriväärtuste veol oleks seadusandluses määratud kindlad karistused, et muuta salakaubavedaja käitumist.

KultVS-e kohaselt kohaldatakse Eesti Vabariigis erinevaid karistusi. Vastavalt KultVS-ga väljaveo eesmärgi moonutamise eest on õigust füüsilist isikut karistada kuni 300 trahviühikuga ja juriidilist isikut sama teo eest 3200 euroga. Kui jäetakse teavitamata Muinsuskaitseametit kohustuste eest, karistatakse füüsilist isikut 100 trahviühikuga ja juriidilist isikut 640 euroga. (Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007) Erinevates riikides kohaldatud kultuuriväärtuste veo eeskirjade rikkumisalaste karistuste kohta on võimalik tutvuda riikide andmebaasides, mis on loodud otstarbel, et isikud saaksid vältida karistuste saamist.

UNESCO on koostanud andmebaasi, kus on võimalik teada saada riigiti kehtivast seadusandlusest kultuuriväärtuste kohta. See teeb hõlpsamaks kultuuriväärtuste ekspordi, sest võimalik on teada saada kehtivatest regulatsioonidest. Sellega välistatakse olukord, kus isikul puuduks võimalus tutvuda kehtiva seadusandlusega. Andmebaasist on võimalik tuua

välja erinevusi ja kultuurilise eseme eripära. Kui keegi on huvitatud välismaalt kultuuriväärtuse ostmisest, siis on ta kohustatud tutvuma lähetriigi seadusandlusega, sest see võib olla riigiti erinev. (UNESCO, 2017b) INTERPOL asutuse andmebaasist on võimalik tutvuda erinevatest riikidest varastatud kultuuriväärtustega. See on oluline, sest tegevus välistab olukorra, kus salakaubitsejalt kultuuriväärtuse ostja väidab, et ei teadnud selle ebaseaduslikkuse kohta. (INTERPOL, 2017) Andmebaaside alusel on võimalik vähendada kultuuriväärtuste salakaubandust ekspordi suunal, sest tolliametnikel on võimalik vajadusel saada informatsiooni varastatud esemete kohta.

Kultuuriväärtuste import kolmandatest riikidest ei vaja Eestis kehtivate seaduste kohaselt mingit luba, ekspordiluba on paljudes riikides nõutav. Kultuuriväärtuste impordil tuleb esitada tollile tollideklaratsioon sisseveetavate esemete kohta. Kohustus on tasuda tollimaks ja vajadusel käibemaks, kui pole loodud eritingimusi. (Kultuuriväärtuse väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus, 2007) Euroopa liikmesriikide käibemaksumäär erineb riigiti. Õiglaseks maksulaekumiseks on olulised kehtivad meetmed, mis seda sätestavad või piiravad.

Kultuuriväärtuste import on muutunud problemaatiliseks, mistõttu on hakatud täiustama kultuuriväärtustega seotud seadusandlust. Euroopa Liidu Komisjon on teinud ettepaneku selle kohta, kuidas võidelda kultuuriväärtuste salakaubandusega. 15. märtsil 2017. aastal võeti vastu direktiiv 2017/541 terrorismiga võitlemise vastu, sealhulgas sätted kriminaalkaristuste kohta üksikisikutele ja grupeeringutele, kes pakuvad materiaalselt toetust terrorismile. Euroopa Liidu nõukogu rõhutas oma 2016. aasta kokkuvõttes, et kiireloomuliselt on tähtis tugevdada võitlust kultuuriväärtuste salakaubanduse vastu ja muuta seadusandlust esimesel võimalusel. Rooma deklaratsiooniga 25. märtsil 2017. aastal, kinnitasid 27 liikmesriiki ja Euroopa Liidu institutsioonid kultuuriväärtuste kaitsmise vajadusest. Ühiselt otsustati, et võitlemiseks kultuuriväärtuste salakaubandusega määratakse 2018. aasta „Euroopa kultuuriväärtuste aastaks“. Algatuse eesmärgiks on keelata kolmandatest riikidest ebaseaduslikult eksporditud kultuuriväärtuste import ja ladustamine. Samuti on oluline vähendada kultuuriväärtuste salakaubandust ja võidelda terrorismi rahastamisega. Komisjon teeb ettepaneku selleks luua imporditavate kaupade ühine määratlus, importijate hoolikus kultuuriväärtuste impordil kolmandatest riikidest, määratluse loomine legaalsuse kinnitamisel, ette nägema salakaubandust ja propageerima aktiivset sidusrühmade kaasamist kultuuripärandi kaitsmisel. Euroopa Liit arendab võitlust

salakaubandusega, sest 2017. aastal kehtivad regulatsioonid on liiga nõrgad. (European Commission, 2017c, pp. 2-3)

2017. aastal puuduvad regulatsioonid, mis piiraksid kultuuriväärtuste importi kolmandatest riikidest, välja arvatud Euroopa Nõukogu määrus nr 1201/2003 ja Euroopa Nõukogu määrus nr 36/2012. Need määrused sätestavad Iraagist ja Süüriast pärit kultuuriväärtuste kauplemisele piiranguid. Nendest riikidest on keelatud importida kultuuriväärtusi. Määruste eesmärk on vähendada kultuuriväärtuse salakaubandust sõjakonfliktide piirkonnas. (European Commission, 2017c, p. 3)

Problemaatilisus on see, et harva saadetakse otsesuunal ebaseaduslikke kultuuriväärtusi Iraagist või Süüriast. Pika teekonna tõttu võib import toimuda mõnest teisest kolmandast riigist. Importija deklareeribki teise päritolu ja tõendamiskoormus jääb tollile, et need kaubad on tõesti Iraagi või Süüria päritolu. Euroopa Liidu Komisjon tõdeb, et populaarne on kultuuriväärtuse päritoluks märkida Jordaania või Araabia Ühendemiraadid, mille tõesust peab tõendama Euroopa Liidu liikmesriikide tolliasutus. Tõendamisega on raskusi, sest illegaalset imporditavat kultuuriväärtust pole tihti registreeritud muuseumi nimekirjades ega varastatud kultuuriväärtuste andmebaasides. Samamoodi, kui kultuuriväärtus eksporditakse enne mingit kindlat kuupäeva enne piirangu sätestamist, siis on tõendamiskohus pädeva liikmesriigi tollil. Lõpuks, kui on tõendatud mingi ekspordimise kuupäev või seisukoht, on keeruline kontakteeruda omanikuga, sest andmed selle kohta puuduvad. (European Commission, 2017a, pp. 16-17) Impordi problemaatilisuse tõttu on hakatud tegema ettepanekuid kultuuriväärtuste impordi seadusandluse täiustamiseks.

Euroopa Liidu komisjoni poolt on tehtud 2017. aastal ettepanek nr 2017/0158 kultuuriväärtuste impordi reguleerimiseks. Määrusega soovitakse kehtestada kultuuriväärtustele protseduurid sisenemisel Euroopa Liidu tolli territooriumile. Soovitakse kindlaks teha süsteem importimisel ja olulisemaks on ettepaneku artiklis nr 4 välja toodud importimise lubade olemasolu. Loa vajalikkus on kultuuriväärtustele, mis on välja toodud kultuuriväärtuste nimekirjas (vt lisa 2). Oluliseks muutub see, et kui soovitakse kultuuriväärtust vabasse ringlusesse toimetada või muud spetsiaalset protseduuri kohaldada, siis peab olema esitada tollile impordilitsents. Kauba valdajal on kohustus esitada sisenemisel tolliasutusele kõik dokumendid ja tõendid, et konkreetne kaup on eksporditud legaalselt lähteriigist, vastavalt kehtivale seadusandlusele. Samas on UNESCO konventsiooniga kindlaks tehtud kolmandatele riikidele see, et kultuuriväärtuste

ekspordi tegevust peab tõestama dokumentaalselt ja selle kohta peab kehtima teave, et need on eksporditud kolmandast riigist seaduslikult. Artiklis 5 tehakse kindlaks, et importijal peab olema ekspordi deklaratsioon, mis tõendab legaalselt ekspordi lähteriigist. Kui ekspordiriik pole UNESCO 1970 liige tuleb tõendada, et kultuuriväärtused on eksporditud lähteriigist vastavalt seadustele ja eeskirjadele. Artikkel nr 6 kohustab tolliametnikul kontrollida kultuurilise eseme impordiloo kehtivust, vajadusel kaasata eksperte. Ettepanek nr 2017/0158 on vajalik, et tagada kultuuriväärtuste puutumatus ja tõkestada salakaubanduse levik. Ettepanek vaadatakse läbi Euroopa Parlamendi ja Nõukogu poolt. Heakskiidul jõustub ettepanek määruseks. Eeldatakse, et määrus kehtestatakse 1. jaanuaril 2019. aastal. (European Commission, 2017c, pp. 16-21) Määruse jõustumiseni tuleb salakaubanduse tõkestamiseks olemasolevaid regulatsioone kasutada ja tagastada leitud kultuuriväärtus omanikule.

1995 UNIDROIT konventsiooni alusel nõutakse, et illegaalselt imporditud kultuuriväärtuste avastamisel, tuleb tagastada riigile, kellele see kuulub. Konventsioon pole otsekohaldatav, seega võib iga liikmesriik valida asjakohase protseduuri kultuuriväärtuste tagastamiseks. Eesti seadusandlus otseselt ei kehtesta, kuidas tuleks tagastada illegaalselt imporditud kultuuriväärtused. Euroopa Nõukogu on sätestanud direktiivi 93/7/EEC illegaalselt imporditud kultuuriväärtuste tagastamiseks, et kindlustada kindel reeglistik kultuuriväärtuste tagastamiseks. (Gillies, LE 2015, p. 298)

Direktiiviga välistatakse olukord, kus illegaalselt eksporditud kultuuriväärtust ei tagastata omaniku riigile. Direktiivi puudumisel poleks selleks kohustust ja iga Euroopa Liidu liikmesriik võib toimida vastavalt tavadele. Direktiivi eesmärgiks on Euroopa Liidu liikmesriikide koostöö parandamine, eriti kuriteo avastamisel. (Kirkwood & Nafziger, 2014, p. 191) Kirkwoodi & Nafzigeri (2014, p. 191) arvutustel oli 2011. aastal varastatud kultuuriväärtuse maksumus üle maailma umbes 4 miljardit dollarit. Seega on oluline liikmesriikide vaheline koostöö, et avastada kultuuriväärtustega seotud rikkumisi.

Kokkuvõtvalt selgus, et UNESCO ja UNIDROIT konventsioon on arendanud Euroopa Liidu ja Eesti Vabariigi seadusandlust sellisele tasemele, et välistada kultuuriväärtuste salakaubandust väljaval suunal. KultVS ja Euroopa Nõukogu määrusega nr 116/2009 on korraldatud kultuuriväärtuste kaubandus erinevate riikide vahel. Vastavalt KultVS-le on nõutav kultuuriväärtuste ekspordil kolmandatesse riikidesse väljaveoluba. Kuritegevuse vähendamiseks on sõjakonfliktide tõttu hakatud arendama kultuuriväärtuste impordi

seadusandlust. 2017. aastal on salakaubanduse tõkestamiseks impordi suunal tehtud ettepanekud Euroopa Parlamendile. Kultuuriväärtuste salakaubanduse ära hoidmiseks impordi suunal tuleb Euroopa Liidu Parlamendile ja Nõukogule esitatud ettepanekud ellu viia.

2. KULTUURIVÄÄRTUSTE SALAKAUBANDUSE TÕKESTAMINE

2.1 Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise meetmed

Kultuuriväärtuste salakaubandusega võitlemiseks on vajalik pidev seadusandluse areng, et raskendada salakaubavedajate tegutsemist. Tolliametnikel on võimalik kaitsta seaduslike meetmetega ebaseaduslikult välja veetavaid kultuuriväärtusi. Need meetmed ei pruugi olla piisavalt tõhusad, sest salakaubavedajad leiavad võimaluse, kuidas erinevaid meetmeid vältida ja kriminaalset tulu teenida. Selle tegevuse piiramiseks on vajalik olemasolevate võimalustega vähendada kultuuriväärtuste salakaubavedu ja pidevalt täiustada seadusandlust.

Maksu- ja Tolliameti ülesandeks on ühiskonna ja majanduse kaitsmine maksupettuste ja salakaubaveo tõkestamisega, kauba importimisel maksude kogumine ning kaubavahetuse hõlbustamine (Tolliseadus 2017). Seega on Maksu- ja Tolliameti tolliametnikel võimalus riikliku järelevalve esindajana tõkestada kultuuriväärtuste salakaubavedu. Riiklikku järelevalvet on võimalik teostada vastavalt seadustele ja eeskirjadele, mistõttu on see peamiseks aluseks kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel.

Liidu tolliseadustik sätestab, et Liidu tolliterritooriumile või siit väljaviidale kaubale, kohaldatakse tolliseadustiku erinevaid sätteid. Eesti Vabariigist väljaviidavate kultuuriväärtuste kohta tuleb määratud tähtaja jooksul esitada pädevale tolliasutusele tollideklaratsioon. Tollideklaratsioon tuleb esitada tolliametnikule suuliselt, paber kandjal või elektroonselt. (Maksu- ja Tolliamet, 2017a) Liidu tolliterritooriumilt väljaviidavate kultuuriväärtuste suhtes kohaldatakse ekspordiprotseduuri.

Ekspordiprotseduuril tuleb esitada tollile alaline või ajutine väljaveoluba, mis tõestab seda, et kultuuriväärtus on plaanis Eestisse tagasi toimetada määratud tähtajaks. Väljaveoluba võib esitada rahvusvaheliseks liikluseks avatud piiripunktide kaudu, alalise tolli olemasolul piiripunktis. Väljaveoloa üks vorm kinnitatakse tollipunktis tollideklaratsiooni lisadokumendina, sest see tõestab, et deklareeritud kaubal on olemas tollideklaratsioon ja väljaveoluba. (Maksu- ja Tolliamet, 2017b) Kultuuriväärtuste ekspordi teostamine on keerulisem nõutava väljaveoloa tõttu, impordil vastavat luba ei nõuta.

Importimisel on Eesti Vabariiki lubatud tuua maksuvabalt kuni 300 euro väärtuses mittekaubanduslikku kaupa (sh kultuuriväärtused). Lennu- ja merereisijatel on maksuvaba piirmääraks 430 eurot. Kaubanduslikku laadi kaupa võib Eestisse importida maksuvabalt kuni 22 euro väärtuses. Kui ületatakse maksuvaba piirmäär või on tegemist eriluba nõudva kaubaga, tuleb pöörduda tolliametniku poole kirjaliku deklaratsiooni esitamiseks. (Maksu- ja Tolliamet, 2018a)

Kauba saatmisel kolmandast riigist posti- või kullersaadetisena on oluline teada kauba väärtust, sest 22 euro ületamisel tuleb esitada kirjalik deklaratsioon. Kui kultuuriväärtuse ületab 150 euro piiri, peab deklareeritava kauba eest tasuma tolli- ja käibemaksu. (Maksu- ja Tolliamet, 2018b) Kirjalik deklaratsioon kultuuriväärtuste deklareerimisel on reisija- või tollideklaratsioon. Deklaratsiooni esitamisel tuleb teada kultuuriväärtuse maksumust. Kauba tolliväärtus on võrdeline tehinguväärtusega, mis tasuti kauba ekspordimiseks Euroopa Liidu tolliterritooriumile. (Maksu- ja Tolliamet, 2016a, pp. 1-2) Kultuuriväärtuse tolliväärtuse teadmine on vajalik, et arvutada tasumisele kuuluvad impordimaksud.

Tollideklaratsioon esitatakse, kui reisija kultuuriväärtuse tolliväärtus ületab 1000 euro või 1000 kilogrammi piiri (Maksu- ja Tolliamet, 2016a, p. 2). Sarnaselt eeltooduga esitavad tollideklaratsioone juriidilised isikud, kes soovivad teostada kultuuriväärtuste vedu, olenemata kauba tolliväärtusest. (Maksu- ja Tolliamet, 2017c) Tollideklaratsioon tuleb esitada paberkanalil, elektroonilises infosüsteemis Complex või tolliagentuuri vahendusel (Maksu- ja Tolliamet, 2018b). Tollideklaratsiooni täitmisel on oluline, et deklaratsioonile on märgitud kaubal on õige kaubakood, arvutatud impordimaksude määrad ja vajadusel täidetud lisanõuded. Informatsioon, maksude arvutamiseks ja vajalike lisanõuete täitmiseks, on leitav Eesti Tollitariifistiku (ETT) kodulehelt. (Maksu- ja Tolliamet, 2018b)

Füüsilisel isikul on võimalik esitada reisija deklaratsioon, kui kultuuriväärtuse tolliväärtus ei ületa 1000 euro või 1000 kilogrammi piiri. Selle täitmisel on mõningad lihtsustused. Reisija deklaratsiooni esitamiseks tuleb siseneda e-tolli Maksu- ja Tolliameti veebilehelt. Reisija deklaratsioonil tuleb deklareerida veetava kauba andmed, isikuandmed, kauba tolliväärtus. Reisija deklaratsiooni esitamisel arvutatakse tolliväärtuselt kultuuriväärtuse tasumisele kuuluv tollimaks ja käibemaks, mis tuleb tasuda enne eseme vabasse ringlusesse lubamist. Deklaratsiooni võib esitada kolm päeva enne piiriületust, mis võimaldab tollil deklaratsiooniga tutvuda. Piiripunkti jõudes peab kultuuriväärtust omav isik pöörduma

punasesse koridori ja teavitama tolliametnike reisija- või tollideklaratsiooni esitamisest. (Maksu- ja Tolliamet, 2016b) Tasub tähele panna, et kui pole täidetud nõutavaid tingimusi kultuuriväärtuste impordil, siis eset vabasse ringlusesse ei lubata.

Salakaubavedajad ei kasuta seaduslikke viise, sest ei esitata kultuuriväärtuste kohta tollideklaratsiooni ja väljaveoluba, mis annaks aluse kultuuriväärtuse seaduslikuks veoks. Kultuuriväärtuste salakaubavedu ei tõkesta olemasolevad karistused, kui tegemist on väikse kogusega. Tolliseaduse alusel on füüsilist isikut võimalik karistada deklareeritava kauba ebaseadusliku välja toimetamise eest rahatrahviga kuni 1200 eurot või arestiga (Tolliseadus, 2017). Tolliametniku tollikontroll on ainsaks võimaluseks, et avastada ebaseaduslikult väljaviidav kultuuriväärtus. Seega on oluline, et järelevalve kultuuriväärtuse suhtes oleks võimalikult tõhus.

Toll rakendab riskihindamise ressursse vastavalt vajadusele, eesmärgiga kaubaliiklust ja reisiliiklust võimalikult vähe häirida, kuid suurendada salakauba avastamise arvu. Toll saab riskide hindamisest olulist kasu, sest siis kasutatakse piiratud ressursse võimalikult otstarbekalt ja ollakse rohkem motiveeritud salakaubaveo avastamisele. (Talvik, 1998, lk 10) Maksu- ja Tolliamet tegeleb riskijuhtimisega, et eristada tollikontrolli või järelevalve alla kuuluvate kaupadega seotud riske. See on vajalik, et otsustada tollikontrolli vajaduse üle.

Vastavalt liidu tolliseadustiku artiklile 46 võib toll läbi viia tollikontrolle, mille suhtes on see vajalik. Tollikontroll peab põhinema andmetöötlus informatsiooni riskianalüüsil, mille eesmärk on hinnata ja kindlaks teha riske, mis võivad tulevikus oodata. Samas pisteline kontroll ei pea põhinema riskianalüüsil. (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus EMÜ nr 952/2013, 2013) Tollikontrolli eesmärgiks on, et kaupade, reisijate, veokite riigipiiride ületamisega seotud liikumised toimuksid seaduste, määruste ja tolliprotseduuride raamides, mida hõlmab tollivormistus. (Talvik, 1998, lk 10) Tollikontrolli tegevus on oluline riskide ohjamisel, et keskenduda salakauba leidmisele.

Riski ohjamist tolli seisukohalt jaotatakse strateegiliseks, operatiivseks ja taktikaliseks. Strateegilisel kontrollil keskendutakse suure kahtlusastmega kaupadele ja reisijatele, see põhineb peamiselt riskianalüüsil. Operatiivsel kontrollil rakendatakse ohjad praktiliselt, et see oleks võimalikult otstarbekas. Taktikalist kontrolli rakendatakse konkreetses olukorras, kus otsustab tolliametnik ise selle üle, mis talle kahtlane tundub. (Talvik, 1998, lk 10) Riski

ohjamist hõlbustavad erinevad andmebaasid ja registrid, kus on võimalik vajalikku informatsiooni talletada.

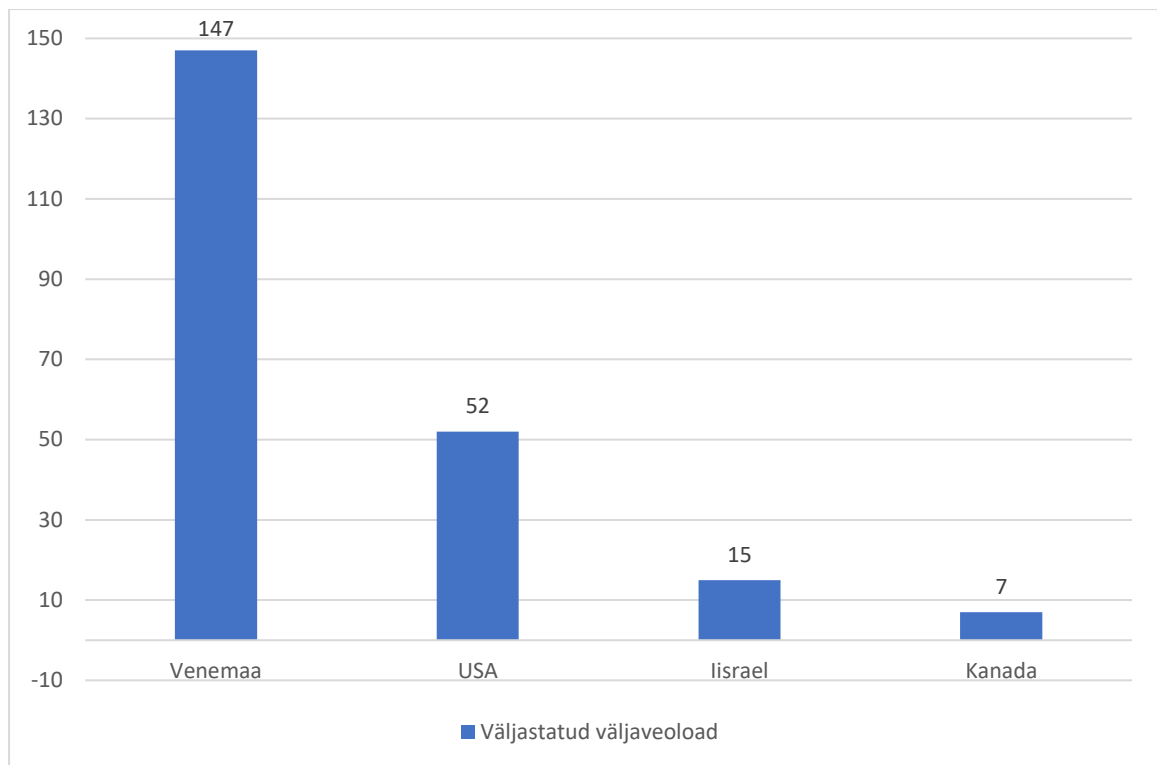
Varastatud kultuuriväärtuse avastamisel on tolliametnikul võimalus tutvuda Muinsuskaitseameti koduleheküljel leitava kultuuriväärtuste riikliku registriga. Registris on välja toodud erinevad kultuuriväärtused Eesti territooriumil ja ühtlasi on võimalik tutvuda varastatud kultuuriväärtustega. Varastatud kultuuriväärtuste nimekiri Eestis on mitmekesine, koosnedes 651-st erinevast esemest, mis on varastatud põhiliselt Eesti taasiseseisvumisel, kasutades ära riigikorra muutumist. Esemete nimekirja kuuluvad ajaloomälestised, arheoloogia mälestised, ehitismälestised, kunstimälestised, muinsuskaitseala esemed ja tehnikamälestised. Tolliametnik ei peaks lähtuma kultuurimälestiste varastatud registrist, kuid see annab mingit teavet kultuuriväärtuse kohta ja hõlbustab kaasama ekspertiisi toimingut. (Kultuurimälestiste riiklik register, 2009) Registrate kasutamine abistab tolliametnikul informatsiooni kätte saada, kuid probleemi olemasolust aru saamiseks tuleks analüüsida statistilisi andmeid.

Salakaubanduse tõkestamise meetmete efektiivsuse hindamiseks analüüsitakse erinevaid kultuuriväärtustega seotud statistilisi andmeid. Selleks teostas lõputöö autor läbi statistiliste andmete päringu Maksu- ja Tolliametisse (vt lisa 3) ning Muinsuskaitseametisse (vt lisa 4) 2. jaanuaril 2018. aastal.

Statistilisi andmeid küsiti nii deklareeritud kui ka deklareerimata kultuuriväärtuste ning väljastatud väljaveolubade kohta. Päring esitati Maksu- ja Tolliameti tollipoliitika rakendamise talituse peaspetsialist Aleksander Miksjuk`le. Sooviti saada informatsiooni esemete kirjelduse, väärtuse ja sihtriigi kohta. Muinsuskaitseametilt sooviti saada informatsiooni väljaveolubade arvu, kultuuriväärtuste nimetuse, esemete väärtuse ja kultuuriväärtuse sihtriigi kohta.

Muinsuskaitseameti poolt saadi vastus kultuurimälestiste vaneminspektorilt Grete Nilp`lt 11. jaanuaril 2018. aastal. Maksu- ja Tolliameti peaspetsialist Aleksander Miksjuki poolt saadi päringule osaline vastus 9. aprillil 2018. aastal, kuid nende andmetega polnud võimalik analüüsida kultuuriväärtuste salakaubandust. Seega pidas autor vajalikuks analüüsida ainult Muinsuskaitseameti poolt väljastatavat väljaveolubade arvu.

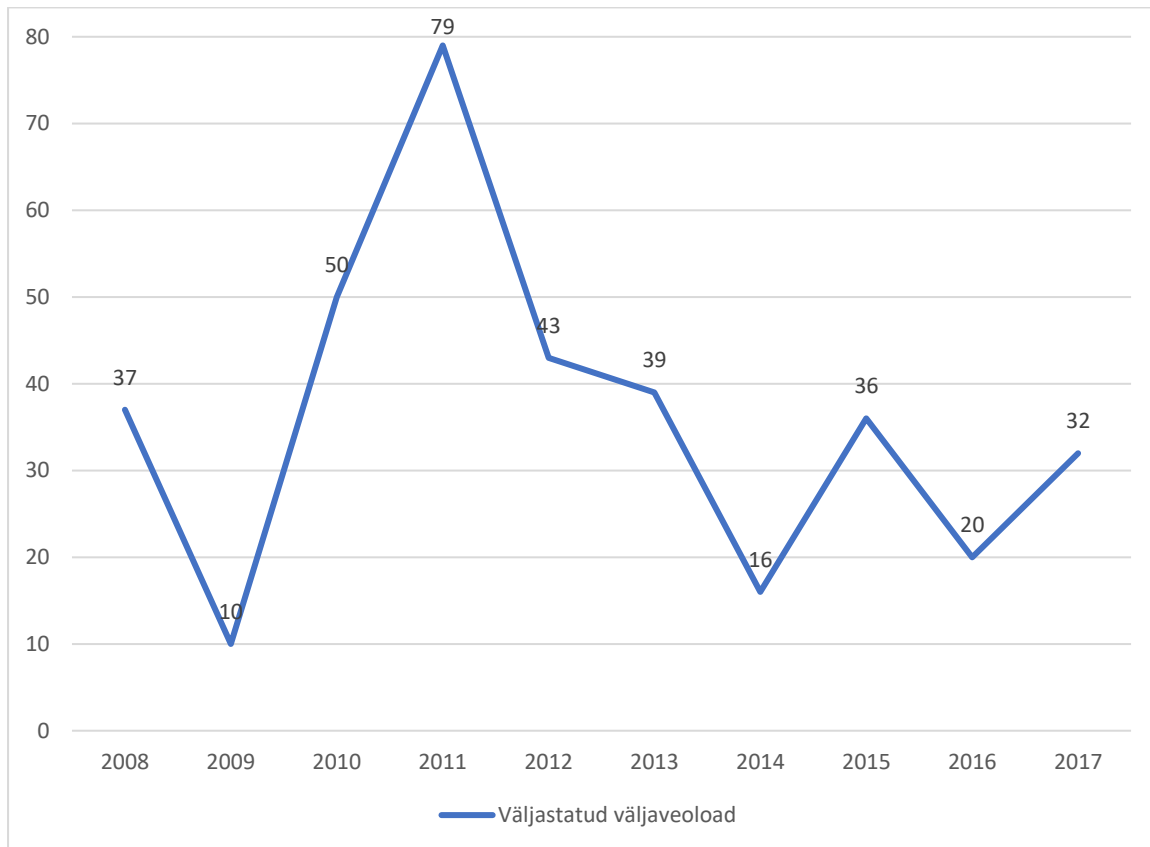

Joonis 1. Muinsuskaitseameti poolt väljastatud väljaveoload aastatel 2008-2017 (autori koostatud lisa 4 alusel)

Muinsuskaitseametilt saadud andmete kohaselt on alates 2008. aastast kuni 2017. aastani väljastatud väljaveolubade arv 360 (sihtriigi alusel), kuhu kuuluvad nii Euroopa Liidu liikmesriigid, kui ka kolmandatesse riikidesse taotletud ajutised ja alalised väljaveoload. Jooniselt nähtub, et kõige populaarsem sihtriik, millel väljaveoluba taotletakse on Venemaa (147 korral). Moodustades taotletud väljaveolubadest 40%, mis näitab, et Venemaa on populaarseim riik, kuhu soovitakse kultuuriväärtusi ekspordida (kolmandad riigid). Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel kasutati Eestit peamiselt transiidiriigina, siis tänapäeval on see muutunud, sest viiakse hulganisti Eestist pärit kultuuriväärtusi Venemaale. Selle põhjuseks võib olla ikoonide, erinevate muusikainstrumentide, maalide, arheoloogiliste leidude transportimine Venemaale. (vt joonis 1)

Jooniselt nähtub, et USA-sse on taotletud väljaveoluba 52 korda, mis moodustab taotletud väljaveolubadest 14%. Väljaveoluba on taotletud peamiselt maalidele ja ikoonidele. Iisraeli on taotletud väljaveolubasid 15-l korral, mis moodustab taotletud väljaveolubadest 4%. Iisraeli on suuremas osas taotletud väljaveoluba ikoonidele, mis on iseloomulik Iisraeli kultuurile. Kanadale on väljaveoluba väljastatud 7 korda, mis moodustab 2% kogu väljastatud väljaveolubadest, kuhu eksporditakse peamiselt ikoone ja maale. (vt joonis 1)

Autor ei pidanud vajalikuks joonisel esile tuua kolmandaid riike, kuhu taotleti väljaveoluba vähem kui kuuel korral ning Euroopa Liidu liikmesriike. Joonisel on välja toodud populaarsemad sihtriigid, millele Muinsuskaitseamet väljastab väljaveolubasid, need moodustavad kõigist väljaantud väljaveolubadest 61%. (vt lisa 4)

Joonis 2. Väljastatud väljaveoload aastatel 2008-2017 (autori koostatud lisa 4 alusel)

Muinsuskaitseameti andmete analüüsist nähtub, et alates 2008. aastast on väljastatud väljaveolubade arv langenud, mille mõjutajaks võib olla siseriikliku seadusandluse jõustumine kultuuriväärtustele. Alates 2009. aastast kuni 2011. aastani on suurenenud väljastatud väljaveolubade arv kultuuriväärtustele iga aastaga. Muinsuskaitseameti poolt oli 2009. aastal väljastatud väljaveolubade arv 10, mis oli analüüsitava aastate hulgas vähim. (vt joonis 2)

Analüüsidest väljastatud väljaveolubade arvu aastate lõikes järeldub, et keeruka seadusandluse tõttu on hakatud vähem kultuuriväärtusi eksportima või on seda tehtud illegaalselt, kuid konkreetsed andmed autoril puuduvad. 2010. aastal väljastatud väljaveolubade arv on 50, mis on võrreldes eelmise aastaga viiekordne. Samuti on olnud

väljaveolubade arv tõusutrendis 2011. aastal, kui väljastati 79 väljaveoluba. Ühtlasi on see uuritava perioodi jooksul olnud kõige populaarsem periood, mil väljastati väljaveolubasid. Alates 2011. aastast kuni 2014. aastani on väljastatud väljaveolubade arv olnud languses. 2014. aastal väljastati väljaveolubasid 16, mis on võrreldes 2011. aastaga vähenenud viiekordselt. 2015. aastal väljastati väljaveolubasid 36 ning 2016. aastal 20. Eelmisel aastal väljastati väljaveolubasid 32, mis on vähenenud võrreldes 2008. aastaga 14%. (vt joonis 2)

Kõige populaarsemad kultuuriväärtused, millele on taotletud väljaveoluba on maalid. Maalidele on väljastatud väljaveoluba 92 korral. (vt lisa 4) Neile märgitakse sihtriigina erinevaid Euroopa Liidu liikmesriike, kui ka kolmandaid riike, seega pole ühtlast suunda, kuhu soovitakse tavaliselt kultuuriväärtusi eksportida. Maalid on olnud jäädvustused, mida inimesed oma ümbruskonna kaunistamisel kasutavad. Ikoonidele on väljastatud väljaveoluba 82 korral, millele peamiselt esitatakse sihtriigina Venemaad, USA-d ja Iisraeli (vt lisa 4). Eestis eksporditav ikoonide arv on oma kunsti eripära kohta suur ning peamiselt tahetakse importida ikoone riikidesse, mis on sarnased Eesti religioonile.

Autor osales vaatejana barokiajastu ühe hinnatuima kultuuriväärtuse hindamisel Tallinnas Toompuiesteel asuvas Toomkirikus. Kultuuriväärtuste hindamine toimus 13. novembril 2017. aastal Maksu- ja Tolliameti peaspetsialisti Priit Laatre eestvedamisel. Selles osalesid lisaks Maksu- ja Tolliametile, Muinsuskaitseamet ning Eesti Kunstiakadeemia tudengid, kes jäädvustasid protsessi. Tegevuse eesmärgiks oli leida sarnaseid tunnuseid 18. sajandil tegutsenud Christian Ackermanni teostega.

MTA portatiivse röntgeni kasutamine oli üks võimalus, kuidas kultuuriväärtuse ehtsust tõestada. Selleks oli Maksu- ja Tolliameti ametnike poolt kaasa võetud röntgenaparaat, mida saab kasutada erinevates kohtades. Röntgenaparaat koosnes kahest erinevast osast, mis paigutati alustele, et vältida nende kukkumist. Nende osade vahele paigutati Christian Ackermanni erinevaid teoseid, mida hakati valgustama. Üheks valgustatud kujuks oli 500 aastane Johannese kuju, mille analoogide maksumused võivad maksta miljon eurot. Valgustamisel oli oluline, et selle tegevuse ajal ei viibiks isikuid ruumis, sest röntgenkiirgus võib olla tervisele kahjulik ning kahjustada tervikliku pildi loomist. Röntgenvalgustamise hetkel tuli veenduda, et seal ei viibiks isikuid ning seejärel suleti rauduks. Röntgenvalgustus on kaugelt juhitud, mistõttu jõudis röntgenpilt automaatselt arvutisse, kus kogu protsessi jälgiti. Arvutiekraanile jõudis valgustatud kujutise röntgenpilt, kujude suuruse tõttu tehti ühest toesest mitmeid pilte, mis tuli hiljem kokku panna, et aru saada

kuju valmistamisviisist. Arvutiekraanilt oli näha kujude liitekohti ja naelu, mis oli omane ainult Christian Ackermanni loomingule. Selle kinnitamiseks oli kogutud eelnevat teavet Christian Ackermanni teoste kohta, mida hakati röntgenpildi alusel analüüsima. Seega saadi kinnitust, et tegemist oli originaalteostega, mitte võltsingutega.

Kokkuvõtvalt selgus, et kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel on oluline seadusandluse areng ja tollikontrolli teostamine. Tollikontrolli teostatakse lähtuvalt riskianalüüsi meetmetest. Muinsuskaitseameti poolt väljastatud väljaveoluba kasutatakse enim Venemaa suunal, kuhu viiakse põhiliselt maale, ikoone, arheoloogilisi leide ja muusikainstrumente. See näitab, et enim peaks rõhku panema kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel Venemaa suunal, kuna kõikidest väljaveolubadest moodustab vedu sinna 40%. Lisaks selgus, et 2008. aastal kehtestatud KultVS on arvatavasti mõjutanud kultuuriväärtustele väljastatavat väljaveolubade arvu 2009. aastani, mil hakkas kultuuriväärtuste eksport suurenema. Viimastel aastatel on väljaveolubade väljastatud arv jäänud alla 40, mis näitab, et on saavutatud mingi stabiilsus kultuuriväärtuste väljaveos.

2.2 Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise võimalused

Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel ei piisa alati kehtivast seadusandlusest, vaid selleks tuleb kasutada muid võimalusi, et seda vähendada. Võimalused peavad olema selliseid, mille teostamine vastaks kehtivale seadusandlusele ning oleks kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel positiivselt mõjuv. Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamine ekspordi suunal pole nii problemaatiline, kui impordil, seega tuleks leida võimalusi kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamiseks, kuni hakkavad kehtima täiendavad piirangud kultuuriväärtuste impordil.

Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamiseks impordi suunal on tehtud ettepanekuid Euroopa Parlamendile, mis olid arutelus 2017. aasta teises kvartalis. On teada, et terroriorganisatsioonid Lähis-Idas teenivad aastas kultuuriväärtuste salakaubandusega 150 miljonit eurot. Sellega võitlemiseks pakutakse välja, et tollideklaratsiooniga peaks olema kaasas vastav lähteriigi sertifikaat, mis tõendab ekspordi legaalsust kolmandatest riikidest. (European Commission, 2016, pp. 1-3) See parandaks tolliametnike võimekust avastada kultuuriväärtuste salakaubanduse esemeid, sest Eesti Vabariiki eseme importimisel oleks nõutav sertifikaat olemas.

Paljudes arengumaades, kus toimub kultuuriväärtuste illegaalne väljavedu, sarnaseid Euroopa Liidu tingimusi ei nõuta ja seetõttu peabki Euroopa Liit ühtselt selle vastu võitlema. Ettepanekus on kirjas, et tolliasutustel Euroopa Liidus peaks olema võimalus jälgida kultuuriväärtuste teekonda, kuhu esemed riigis toimetatakse. Paremaks tuleks muuta tolliametnike teadmised kultuuriväärtuste osas, hoiatada inimesi salakaubandusest, teha paremat koostööd Euroopa Liidu tolliasutuste ja teiste seotud osapooltega. (European Commission, 2016, pp. 1-3) Ettepanekute ja kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise tõhususe analüüsimiseks, pidas autor vajalikuks teostada intervjuu Maksu- ja Tolliameti ametnikega.

Eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi intervjuu Maksu- ja Tolliameti peaspetsialist Aleksander Miksjuk`ga (vt lisa 5) ja Ida tollipunkti peainspektori Irina Leonova`ga (vt lisa 6). Autor pidas vajalikuks küsida erinevaid küsimusi küsitletavalt, et paremini aru saada probleemkohtadest, mis kultuuriväärtuste veoga esinevad.

Intervjuu küsimused esitati Aleksander Miksjuk`le 2. märtsil 2018. aastal, millele saadi vastus 22. märtsil 2018. aastal. Irina Leonova`le esitati küsimused 5. märtsil 2018. aastal ja vastus saadi 6. märtsil 2018. aastal. Intervjueeritavate valiku tingis see, et peaspetsialist Aleksander Miksjuk on kontaktisik kultuuriväärtuste valdkonnas ning Irina Leonoval on olnud kokkupuude Ida tollipunktis arvatava kultuuriväärtuste salakaubandusega.

Intervjuu analüüsi lähtudes järgmistest teemadest:

1. Probleemkohad kultuuriväärtuste ekspordil ja impordil.
2. Salakaubanduse tõkestamise võimalused.
3. Tegevus tänapäeval kultuuriväärtuse salakaubanduse tõkestamiseks.
4. Maksu- ja Tolliameti ettepanekud kultuuriväärtuste kaitseks.

Analüüsitulemused esitatakse teemade kaupa selleks, et saada paremat ülevaadet ning saavutada töö eesmärk.

Probleemkohad kultuuriväärtuste ekspordil ja impordil. Intervjuu käigus selgus, et salakaubavedajad teevad illegaalselt veetava kultuuriväärtuste leidmise võimalikult raskeks. Selleks võltsitakse dokumente ning teadlikult esitatakse informatsiooni, mis ei

vasta tõele. Tollikontrolli käigus on keeruline avastada salakaubana veetavat kultuuriväärtust, sest need on oskuslikud peidetud erinevate materjalide sisse.

Salakaubavedajad valmistavad erinevaid esemeid, kuhu veetav kultuuriväärtus peita või tekitatakse illusioon, et tegemist on mingi teise lubatud esemega. Intervjuu käigus selgus, et salakaubavedaja püüab mõjutada tolliametnikke sellega, et tegemist pole originaalse kultuuriväärtusega, vaid see on kopeeritud ese.

Analüüsidest Muinsuskaitseametilt saadud statistilisi andmeid (vt lisa 4) ja intervjuu tulemusi, siis tuleks keskenduda veetavate kultuuriväärtuste kujule ja välimusele. Kui on teada statistilise andmete alusel, et Eestist eksporditakse enim ikoone ja maale, siis võib järeldada nende esemete populaarsust ka salakaubanduses.

On suur tõenäosus, et salakaubavedajad teostavad kultuuriväärtuste vedu Venemaa suunal, sest see on olnud populaarseim riik, kuhu on soovitud kultuuriväärtusi toimetada (vt joonis 1). Enim teostatakse vedu ikoonidele ja maalidele, mida on oma suuruse kohta raske peita. Seega peavad nad olema peidetud teiste esemete sisse või kohta, kus on piisavalt ruumi selle peitmiseks.

Probleemkohaks on intervjuu vastuste analüüsist tulenevalt salakaubavedajate tegevus, kui Venemaalt viiakse kultuuriväärtus illegaalselt välja. Venemaa Föderatsiooni tollis ei deklareerita eset kultuuriväärtusena, mis tähendab, et seda eksporditakse ilma loata välja. Eestisse jõudes ei pruugi tolliametnikul tekkida kahtlustki, et tegemist võiks olla kultuuriväärtusega, sest kultuuriväärtuste impordil mingit luba ei nõuta. Kahtluse tekkimisel kontrollitakse Interpoli andmebaasist, et tegemist poleks varastatud kultuuriväärtustega. Kui andmebaasis vastav informatsioon puudub, siis on võimalik tolliametnikul pöörduda eksperdi poole, kuid vastava valdkonna eksperdilt tuleb kaua päringule vastust oodata.

Autori arvetes viitab see asjaolu sellele, et kui Interpol andmebaasist informatsiooni varastatud kultuuriväärtuse kohta ei leita, siis ilmselt päringu pikaajalisuse kestuse tõttu, võib tolliametniku poolt eseme ekspertiisi saatmine olla raskendatud.

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et salakaubavedajad teevad endast kõik oleneva, et kultuuriväärtust salakaubana vedada. Salakaubavedajad näevad vaeva, et kultuuriväärtus ei oleks leitav ja dokumentaalselt poleks tegemist kultuuriväärtusega. Tolliametnike poolt

arvatav salakaubana veetava kultuuriväärtuse tõendamine venib keerukaks ja pikaks protsessiks.

Salakaubanduse tõkestamise võimalused. Läbiviidud intervjuu analüüsist selgus, et oluliseks salakaubanduse tõkestamise võimaluseks on saanud UNESCO konventsiooni kuulumine. Konventsiooni kuulumise alusel on võimalik teha koostööd sinna kuuluvate liikmete vahel. Leppega liitunud liikmetel on kohustus rakendada võimalikke meetmeid, et kaitsta nii enda kui ka teiste osaliste kultuuriväärtusi.

Rakendatavad meetmed võivad olla konventsiooni alusel kohustuslikud või siseriiklikud algatused. Algatuslikud meetmed on tõhusamad, kuid need vajavad rohkem bürokraatilisist pühendumist ja ametnike tegevust. Salakauba tõkestamise võimalusena nähakse ka erinevate andmebaaside kasutust, kuhu varastatud kultuuriväärtuste kirjeldused jäädvustatakse.

Intervjueeritav Anatoli Miksjuk leiab, et salakaubandust on võimalik tõkestada elanikkonna teadlikkuse tõstmisega. Selleks on oluline osaleda erinevatel üritustel, kus on võimalik tähelepanu saavutada. Nendel üritustel antakse inimestele informatsiooni keeldude ja piirangute kohta. Samuti tõstetakse teadlikust, kus vajadusel on nõutavat luba võimalik taotleda. Teadlikust tõstetakse tollikontrollis, kus selgitatakse isikutele, miks on nende poolt veetav ese saadetud kultuuriväärtuste ekspertiisi ning mismoodi on võimalik seda protsessi kiirendada (dokumentaalsed tõestused).

Intervjuu vastuste analüüsist tulenevalt peaks autori arvates tõstma elanikkonna teadlikkust erinevate reklaamtahvlite abil. Viimastel aastatel on Eestis asuvates linnades püsitatud reklaamplakateid, mis soovivad mitte soetada maksumärgistamata sigarette. Autor arvab, et mõistlik oleks tõsta kodanike teadlikkust samamoodi, sest see on parim viis saada erinevate inimeste tähelepanu, mõistmaks salakaubanduse probleemi kultuuriväärtuste valdkonnas.

Intervjuu analüüsist selgus, et ametnikele korraldatakse täiendkoolitusi, kus selgitatakse võimalusi kultuuriväärtuse salakaubanduse tõkestamiseks. Kergesti on kättesaadavad juhised MTA siseveebist, kus asub juhend kultuuriväärtuste kontrollimiseks. Andmebaasis RIHO, on olemas erinevad riski profiilid, mis aitavad kergemini kultuuriväärtuste salakaubavedajad tuvastada.

Intervjueeritav Aleksander Miksjuk näeb ühe võimaliku võimalusena seda, et vajadusel on võimalik kontakteeruda MTA spetsialisti või Muinsuskaitseameti spetsialistidega. See annab ametnikele võimaluse pöörduda kellegi poole, kui on olemas kahtlus, et tegemist on kultuuriväärtusega.

Autor arvab, et tolliametnikke abistab võimalus kontakteeruda valdkonna spetsialistidega, sest nende teadmised vastava valdkonna suhtes on paremad, kuid tuleks mõelda ühe spetsialisti paiknemisele Narva piiripunktis. Venemaa moodustab kogu väljastatud väljaveolubade arvu osakaalus 40% (vt joonis 1), mis näitab, et tegemist on populaarseima suunaga. Tollipunktis võiks olla isik, kellel on teadmised kultuuriväärtuste kohta spetsialisti tasemel, vajadusel suudetakse kaasata teda teiste ametnike poolt, et mingit otsust vastu võtta (ekspertiisi saatmine, alusetu kahtlus).

Kokkuvõtvalt nähtub, et MTA-le on oluline inimeste teadlikkuse tõstmine kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamiseks. Selleks viiakse läbi informatiivseid üritusi, et inimestel oleks võimalik paremini aru saada kultuuriväärtuste seaduslikust veost. Samuti selgitatakse tollikontrollis inimestele, kuidas toimub kultuuriväärtuste vedu. Leiti, et UNESCO konventsiooni kuulumine on saanud oluliseks erinevate riikide koostöö- ja seadusandluse arengus.

Tegevus tänapäeval kultuuriväärtuse salakaubanduse tõkestamiseks. Intervjuu analüüsist selgus, et Eesti Vabariik on Euroopa Liidus üksikuid liikmesriike, kes kontrollib kultuuriväärtuste väljavedu nii kolmandatesse riikidesse kui ka Euroopa Liidu siseselt. Selle alusel on informeeritud teise liikmesriikide kolleege kehtivatest nõuetest Eesti Vabariigis, mis on saanud aluseks koostöö arendusel.

Koostöö alusel on kinnipeetud arvatavaid kultuuriväärtusi, mille tulemusel on alustatud kriminaalmenetlust Soomes. Analüüsist nähtub asjaolu, et kuigi puudub Venemaaga kultuuriväärtuste kaitselisele suunatud koostööleping, toimub sellegipoolest riikide vaheline kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamine. Koostöö toimub riigisiselt Muinsuskaitseametiga, kellega teostatakse salakaubanduse tõkestamist. Kauba importimisel on oluline tasuda õiglases määras nõutavad maksud, mida vajadusel aitab hinnata Muinsuskaitseamet. Kui tollis tekib mingi kahtlus, siis on võimalik tolliametnikul suunata ese ekspertiisi.

Autori arvates tuleks luua Eesti Vabariigi ja Venemaa Föderatsiooni vahel koostööleping, et oleks õiguslik alus koostöö läbiviimiseks. Muinsuskaitseametilt saadud statistiliste andmete kohaselt (vt lisa 4) on Venemaa riik populaarseim, kuhu toimub kultuuriväärtuste eksport. Lepe kahe riigi vahel parandaks salakaubanduse tõkestamise võimalusi ning oleks dokumentaalseks aluseks, selle teostamisel.

Intervjueeritavate vastuste analüüsist nähtub, et 2016-2018. aastal pole kultuuriväärtuste veol rikkumisi tuvastatud, kuid hetkel on menetluses Vene õigeusu esemed. Arvatakse, et ilma loata kaupa liigub piiripunktides harva, mis hõlbustab kaasama esemele ekspertiisi toimingut.

Autor arvab, et võimaliku kahtluse korral on otstarbekas pöörduda esemega ekspertiisi, sest ilma lubadeta kaupa liigub harva, seega koormus ekspertiisile on väike. Intervjueeritavad pöörasid tähelepanu sellele, et oluline on kontrollida füüsiliselt väljaveoloa vastavust esemega, sest tolliametnik kinnitab asutuse templiga, kultuuriväärtuse vastavuse väljaveoloaga.

Kokkuvõtvalt selgus, et kultuuriväärtuste võimalik salakaubandus on Eestis olemas ja see vajab tõkestamist. Samas selgus, et menetluse keerukuse tõttu on raske tõendada, et tegemist on salakaubaveoga või varastatud esemega, sest päringud võtavad liiga kaua aega. Oluliseks osapooleks on kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel Muinsuskaitseamet, kes teostab koostööd Maksu- ja Tolliametiga, et kultuuriväärtuste vedu toimuks seaduslikult ja nõutavate väljaveolubadega.

Maksu- ja Tolliameti ettepanekud kultuuriväärtuste kaitseks. Intervjuu analüüsist selgus, et parandada tuleks koostööd erinevate riikidega, et vajadusel paremini tegutseda kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel. Lisaks tõi Aleksander Miksjuk välja, et olemasolev ekspordi määrus ja menetluses olev impordi määrus, loovad head võimalused kultuuriväärtuse salakaubanduse tõkestamiseks, kuid need lisavad koormust nii ausatele kauplejatele kui ka tolliametnikele. Ühe probleemina nähakse õiguskaitseorganitele mõeldud suhtluskanali puudumist, mis teeb päringute esitamise aeganõudvaks protsessiks.

Autor järeldeb, et on oluline luua ametlik suhtluskanal, kus on võimalik saada päringutele vastuseid. See hõlbustab informatsiooni saadavust Lähis-Idast ja teistest kolmandatest riikidest, mis kiirendaks menetluse protsesse ja ühtlasi võimaldaks süüdi mõista salakaubavedajaid.

Kokkuvõtvalt selgus, et informatsiooni puudulikkuse tõttu, peaks arendama vajaliku teabe olemasolu. Samuti peab arenema riikide omavaheline koostöö, et hõlbustada kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamist. Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamiseks tuleks luua ametlik suhtluskanal, kus erinevate riikide tolliasutused saavad omavahel suhelda ning päringuid esitada.

Analüüsisist lähtuvalt, teeb töö autor järgmised ettepanekud Maksu- ja Tolliametile:

1. Arendada koostööd erinevate riikide vahel, et parandada päringutele vastuste saamise protsessi.
2. Koostöölepingu algatamine Venemaa Föderatsiooniga, et paranda kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise meetmeid.
3. Tolliametniku olemasolu piiripunktis, kellel on spetsialisti teadmised kultuuriväärtuste alal.
4. Keskenduda kultuuriväärtuse salakaubanduse tõkestamisel nendele piirkondadele ja esemetele, kus seda kõige rohkem esineb.
5. Kiirendada siseriiklikele päringutele vastuse saamise protsessi.
6. Luua ametlik suhtluskanal, milles on võimalik vajadusel arendada suhtlust ja esitada päringuid erinevatele ametkondadele maailmas.
7. Teavituskampaaniate teostamine reklaamtahvlitega.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et kultuuriväärtuste kaitsel on Eestile oluliseks saanud UNESCO konventsiooni kuulumine, mis on andnud aluse seadusandluse arenguks ja koostöö hõlbustamisel. Samas on probleeme kultuuriväärtuste impordil, kus kolmandatest riikidest pärit kultuuriväärtusi püütakse ebaseaduslikult Eesti Vabariiki tuua, sest puudub seadusandlus, mis reguleeriks kultuuriväärtuste vedu sellisel tasemel, kui seda ekspordil. Seega peaks Maksu- ja Tolliamet panema rõhku kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel ekspordi ja impordi suunal, sest eelmisest alapeatükis tuli välja, et Venemaale viiakse suurel hulgal Eestist pärit kultuuriväärtusi, mis peegeldavad Eesti kultuuri ja on rahvastiku ühtekuuluvuse objektiks. Menetluses olevad Vene õigeusu esemed 2018. aastal näitavad, et kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamisel peaks tähelepanu pöörama rohkem Venemaa suunale. Kindlasti on oluline teavitustöö tegevus Maksu- ja Tolliameti poolt, et anda edasi informatsiooni kultuuriväärtuste seaduslikust veost. Samuti tuleb arendada koostööd erinevate riikide tolliasutustega ja luua selleks omavaheline ametlik

suhtluskanal, et vajadusel saada päringutele kiiremat vastust ja seeläbi tõkestada paremini kultuuriväärtuste salakaubandust.

KOKKUVÕTE

Kultuuriväärtus on minevikus jäädvustatud ese või ehitis, mis peegeldab inimeste ühtekuuluvust ja erilisust erinevatel aja hetkedel. Kultuuriväärtuste kaitseks on loodud erinevaid rahvusvahelisi leppeid, et püsiks nende alles jäämine. Eestis teostab järelevalvet kultuuriväärtuste üle Maksu- ja Tolliamet ning Muinsuskaitseamet, kelle vahel on sõlmitud vastav koostööleping koostöö arenduseks. Järelevalve eesmärgiks on kultuuri säilitamine Eesti Vabariigis ja Eestiga seotud riikides. Eestist pärit kultuuriväärtused eristuvad võrreldes teiste riikide kultuuriväärtustega.

Lõputöö aktuaalsus seisnes selles, et Lähis-Idas toimuvate vastasseisude tõttu on kultuuriväärtuste salakaubandus suurenenud, mis seab ohtu kultuuriväärtuste alles jäämise päritolu riikidele. Ühe osapoolena on seotud terrorismi organisatsioon ISIS, kes on peamine kultuuriväärtuste salakaubanduse korraldaja, millega rahastatakse enda kriminaalset organisatsiooni. Euroopa Liidus on 2017. aastal avastatud Süüriast pärit kultuuriväärtusi, mis on andnud aluse seadusandluse täiendamiseks kultuuriväärtuste valdkonnas.

Lõputöö uudsus põhines selles, et autorile teadaolevalt pole Eestis varasemalt uuritud kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamist ekspordi ja impordi suhtes. Varasemalt on uuritud kultuuriväärtuste ekspordi ja väljaveo regulatsioone, kuid nende mõjusust kultuuriväärtuste salakaubandusele pole teadaolevalt analüüsitud.

Lõputöö probleem põhines asjaolul, et ühiskond pole kultuuriväärtuste salakaubanduse kohta piisavalt teadlik. Oma tegevusega rahastatakse kriminaalseid organisatsioone, mida on kontrollorganitel keeruline tõkestada olemasolevate meetmetega. Seega seab ohtu selline tegevus inimeste julgeoleku.

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamise meetmete rakendamise koostöö Maksu- ja Tolliameti ning Muinsuskaitseameti vahel.

Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati kolm uurimisülesannet. Esimeseks oli analüüsida ja süstematiseerida kultuuriväärtuste ekspordi ja impordi teoreetilisi lähtekohti. Kultuuriväärtus on seaduse alusel kindlaks määratud ese või ehitis, mis on jäädvustatud minevikus inimeste poolt. Igale rahvale on kultuuriväärtused olulised, sest need on tähtsad julgeoleku säilitamisel ja kõrgete rahaliste väärtustega. Seda kasutavad ära kriminaalsed organisatsioonid, kes teenivad kriminaalset tulu sellega, et rahastada oma organisatsiooni

erinevatel otstarvetel. Kultuuriväärtuste salakaubandusega võitlemiseks on erinevate konventsioonide alusel loodud Euroopa Liidu poolt erinevad määrused ning Eesti Vabariigis KultVS. Selle seaduse alusel on ekspordil nõutav väljaveoluba, mida impordil vajalik pole.

Teiseks uurimisülesandeks oli analüüsida kultuuriväärtuste salakaubaveo tõkestamise meetmeid. Kultuuriväärtuste salakaubandust on võimalik tõkestada ametnike poolt seaduslike meetmetega, mis ei pruugi olla piisavalt efektiivsed, sest salakaubavedajad leiavad võimalused, kuidas neid meetmeid vältida. Kultuuriväärtuste ekspordil ja impordil peab esitama tollideklaratsiooni, millele kinnitatakse kultuuriväärtuste väljaveoluba, mida väljastab Muinsuskaitseamet. 2008. aastast kehtima hakanud KultVS on esimestel aastatel mõjutanud kultuuriväärtuste ekspordi, kuid tänapäevaks on saavutatud stabiilsus väljastatud väljaveolubade arvus, mis on alla neljakümne aastas.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli hinnata teooriast ja analüüsist tulevaid võimalusi ning pakkuda välja võimalikke täiendavaid võimalusi salakaubanduse tõkestamiseks. Kultuuriväärtuste salakaubandusega võitlemiseks on oluline Euroopa Liidu poolt impordi määruse jõustumine ning täiendavate võimaluste leidmine kultuuriväärtuste salakaubanduse vähendamiseks. Oluline on arendada seadusandlust ja koostööd erinevate kultuuriväärtustega seotud haldusasutustega. Koostöö arendamiseks on vajalik välja arendada suhtluskanal, mis aitaks saada päringutele kiiremini vastuseid erinevate riikide tolliasutustel.

Lõputöös käsitletud meetmeid võiks edasi uurida ja teostada statistiliste andmete analüüs kultuuriväärtuste salakaubanduse arengu kohta alates 2008. aastast ekspordi ja impordi suunal.

SUMMARY

Preventing the smuggling of cultural property is important for every country. This activity increases the people's security and the preservation of cultural memories for the country, which is believed to be the basis of the collective identity.

This bachelor thesis, on the topic of „ The Prevention of the Illicit Trade of Cultural Property upon Export and Import”, is written in Estonian and consist of 52 pages. Approximately 39 different sources were used in conducting this bachelor thesis, which have been referred to and quoted in the text throughout the whole thesis.

This thesis is very relevant and topical, as the smuggling of cultural property has increased due to the war conflicts in the Middle East. One of the involved party is ISIS, who finances itself with the smuggling of cultural properties. The smuggling of cultural property is facilitated by the lack of import permit, which is not required in European Union. However, this is being misused by cultural property smugglers. In 2017 the Commission of European Union made propositions regarding the import in order to prevent the smuggler's activity.

The aim of this thesis is to find out the measures to prevent the smuggling of cultural property in cooperation with Republic of Estonia Tax and Customs Board and Estonian National Heritage Board. To achieve the objectives of this thesis three research tasks were developed, due to which qualitative and quantitative research methods were used.

The results gathered from research analysis shows that the problem in preventing the smuggling of cultural property is the resourcefulness of the smugglers, as well as the difficulty to prove (identify) the smuggled cultural property. In order to solve above-mentioned problems, the awareness of cultural property is being raised among people, as well as developing cooperation between different countries. It is found that one of the possible solutions to prevent smuggling of cultural property is to create a proper communication channel.

Based on the analysis, following suggestions were made:

1. To develop cooperation between different countries.
2. Signing cooperation agreement between Russian Federation and the Republic of Estonia.

3. The presence of customs officer at the border, with knowledge of cultural property at the specialist level.
4. To speed up the responses to the national queries.
5. To concentrate on the area and the object during the prevention of cultural property smuggling.
6. Creating an official communication channel.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Blake, J., 2015. From Global to Local Heritage: Intangible Cultural Heritage and the Role of the Museum. *Anthropology Of The Middle East*, 10, 1, pp. 22-40. [Võrgumaterjal]

Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=29&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [Kasutatud 16.12.2017].

Brodie, N., 2003. Stolen History: Looting and Illicit Trade. *Museum International*, 55, 3/4, pp. 10-22. [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [Kasutatud 03.12.2017].

Dictionary.com, 2018. *Contraband*. [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://www.dictionary.com/browse/contraband> [Kasutatud 24.04.2018].

Dolff-Bonekämper, G., 2010. Cultural Heritage and Conflict: the view from Europe.

Museum International, 62, 1/2, pp. 14-19. [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=23&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [Kasutatud 02.12.2017].

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus EMÜ nr 952/2013 (2013).

European Commission, 2016. *Inception Impact Assessment*. [Võrgumaterjal] Leitav:

http://ec.europa.eu/smart-regulation/roadmaps/docs/2017_taxud_004_cultural_goods_synthesis_en.pdf [Kasutatud 25.01.2018].

European Commission, 2017a. *Commission staff working document impact assessment*.

[Võrgumaterjal] Leitav:

https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/cultural_goods_impact_assessment_en.pdf [Kasutatud 16.12.2017].

European Commission, 2017b. *Fight against trafficking of cultural goods*.

[Võrgumaterjal] Leitav: http://ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/trafficking_en [Kasutatud 21.12.2017].

European Commission, 2017c. *Regulation of the European Parliament and of the Council*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/cultural_goods_proposal_en.pdf [Kasutatud 03.12.2017].

European Commission, 2017d. *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0375> [Kasutatud 02.02.2018].

Gillies, L.E., 2015. The contribution of jurisdiction as a technique of demand side regulation in claims for the recovery of cultural objects. *Journal Of Private International Law*, 11, 2, pp. 295-316. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [Kasutatud 25.12.2017].

Hannah, H. G., 2015. Protecting Ancient Heritage in Armed Conflict: New Rules for Targeting Cultural Property During Conflict with ISIS. *Maryland Journal Of International Law*, 30, 1, pp. 168-190. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=20&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [03.12.2017].

Harmanşah, Ö., 2015. ISIS, HERITAGE, AND THE SPECTACLES OF DESTRUCTION IN THE GLOBAL MEDIA. *Near Eastern Archaeology*, 78, 3, pp. 170-177. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=17&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [15.12.2017].

INTERPOL, 2017. *Art database*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database> [Kasutatud 18.12.2017].

Karistusseadustik¹ (2002) RT I, 30.12.2017, 29

Kirkwood, R. & Nafziger, J., 2014. Handbook on the Law of Cultural Heritage and International Trade. *Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://books.google.ee/books?id=DOBnAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Handbo>

ok+on+the+Law+of+Cultural+Heritage+and+International+Trade&hl=et&sa=X&ved=0ahUKEwjww_LTvP_YAhWDWiwKHfsPBrMQ6AEIKjAA#v=onepage&q=Handbook%20on%20the%20Law%20of%20Cultural%20Heritage%20and%20International%20Trade&f=false [Kasutatud 25.12.2017].

Kultuurimälestiste riiklik register, 2009. *Varastatud kunstimälestised*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://register.muinas.ee/public.php?menuID=stolenmonument&action=list&page=14&_nocache=1493631094 [Kasutatud 16.01.2018].

Kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus (2007) RT I, 16.06.2017, 11.

Levine, A., 2011. The need for uniform legal protection against cultural property theft: a final cry for the 1995 UNIDROIT convention. *Brooklyn Journal Of International Law*, 36, 2, pp. 751-780. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=14&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [05.12.2017].

Maksu- ja Tolliamet, 2016a. *Kolmandatest riikidest imporditud väikese väärtusega ja mittekaubanduslikud saadetised*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/eraklient/reisimine-saadetised-umberasumine/saadetised-valjastpoolt-euroopa-liitu/imporditud_vaikese_vaartusega_ja_mittekaubanduslikud_saadetised.pdf [Kasutatud 15.01.2018].

Maksu- ja Tolliamet, 2016b. *Reisija deklaratsiooni esitamise juhend*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/reisimine-saadetised-umberasumine/reisimine-euroopa-liidust/deklareerimine/reisija-deklaratsiooni> [Kasutatud 15.01.2018].

Maksu- ja Tolliamet, 2017a. *Deklareerimine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/eraklient/reisimine-saadetised-umberasumine/reisimine-euroopa-liidust/deklareerimine> [Kasutatud 25.01.2018].

Maksu- ja Tolliamet, 2017b. *Kultuuriväärtuste väljavedu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/ariklient/toll-kaubavahetus/keelud-ja-piirangud/kultuurivaartuste-valjavedu> [Kasutatud 25.01.2018].

Maksu- ja Tolliamet, 2017c. *Tollivormistusest*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/ariklient/toll-kaubavahetus/tollivormistusest> [Kasutatud 25.01.2018].

Maksu- ja Tolliamet, 2018a. *Kaupade kaasatoomine liiduvälisest riigist*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/eraklient/reisimine-saadetised-umberasumine/kaupade-kaasatoomine-liiduvälisest-riigist> [Kasutatud 25.01.2018].

Maksu- ja Tolliamet, 2018b. *Deklareerimine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/et/eraklient/reisimine-saadetised-umberasumine/euroopa-liitu-sisse/deklareerimine> [Kasutatud 25.01.2018].

Mihelson, H., 2016. Eesti tagastab piiril konfiskeeritud viikingiaegse mööga Ukrainale. *Postimees* [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.postimees.ee/3633951/eesti-tagastab-piiril-konfiskeeritud-viikingiaegse-mooga-ukrainale>http://ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/trafficking_en [Kasutatud 09.12.2017].

Muinsuskaitseamet, 2010a. *Mida teha kultuuriväärtusega arheoloogilise leiu avastamisel*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.muinas.ee/sinule/detektoristile> [Kasutatud 05.12.2017].

Muinsuskaitseamet, 2010b. *MTA ja Muinsuskaitseamet sõlmisid koostöölepingu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.muinas.ee/pressinurk/teated/pressiteade-mta-ja-muinsuskaitseamet-solmisid-koostoolepingu> [Kasutatud 11.12.2017].

Nõukogu määrus EMÜ nr 116/2009 (2008).

Rajolo, P., 2008. Aastapäevakõnet pidavat presidenti ehib uus vääriskividega kullast ametikett. *Postimees*, [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.postimees.ee/1755849/aastapaevakonnet-pidavat-presidenti-ehib-uus-vaariskividega-kullast-ametikett> [Kasutatud 09.12.2017].

Soll, K., 1994. *Kultuuriväärtused kui salakaup. Vääriskivid ja väärismetallid : õppematerjal tolli- ja piirivalvetöötajale*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia.

Soopramanien, R., 2017. International trade in indigenous cultural heritage: What protection does international law provide for indigenous cultural goods and services in international commerce?. *Stanford Journal Of International Law*, 53, 2, pp. 224-248.

[Võrgumaterjal] Leitav:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=27&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [Kasutatud 04.12.2018].

Talvik, R., 1998. *Riski hindamine*. Tallinn: Tolliamet.

Tolliseadus (2017). RT I, 16.06.2017, 1.

UNESCO, 2017a. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> [Kasutatud 08.12.2017].

UNESCO, 2017b. *UNESCO database of National Cultural Heritage Laws*.

[Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/> [Kasutatud 06.12.2017].

UNESCO, 2018. *Fight against Illicit Trafficking of Cultural Property and Estonia*.

[Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.unesco.org/new/en/1970-convention-2/> [Kasutatud 06.12.2017].

Vlasic, M., & Turku, H., 2016. Protecting Cultural Heritage as a Means for International Peace, Security and Stability: The Case of ISIS, Syria and Iraq. *Vanderbilt Journal Of Transnational Law*, 49, 5, pp. 1371-1416. [Võrgumaterjal] Leitav:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=163bde4e-0cb7-4cf0-930e-57d512f756da%40sessionmgr4007> [Kasutatud 15.12.2017].

Lisa 1. Kultuurilise väärtusega objektid

Kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seadus § 2. Kultuuriväärtus

Kultuuriväärtus on järgmised ajaloolise, arheoloogilise, etnograafilise, kunstilise, teadusliku või muu kultuurilise väärtusega asjad:

- 1) Eestis asuvad hooned või nende osad ning arhitektuuridetailid ja manused, mis on vanemad kui 75 aastat;
- 2) arheoloogilised leiud, mündiaarded ja nende osad, mis pärinevad ajast enne 1721. aastat;
- 3) Eesti kultuuriruumiga seotud sakraalkunsti teosed või sakraalesemad, mis on valmistatud enne 1945. aastat, ja sakraaltrükised, mis on vanemad kui 100 aastat;
- 4) Eestis enne 1945. aastat valmistatud väärismetalli sisaldavad ehted ja unikaalesemad, välja arvatud sellised esemed, mille laadist on võimalik tuletada, et need on isiklikuks või perekondlikuks kasutamiseks;
- 5) Eesti sportlaste poolt enne 1945. aastat võidetud spordivõistluste autasud (auhinnad, medalid, diplomid) ning Eesti sportlaste poolt võidetud rahvusvaheliste tiitlivõistluste, olümpiamängude, maailma- ja Euroopa meistrivõistluste autasud (auhinnad, medalid, diplomid);
- 6) Eesti etnograafilised esemed, sealhulgas rahvarõivad ja nende juurde kuuluvad ehted, mis pärinevad ajast enne 1945. aastat;
- 7) eesti kunstnike enne 1945. aastat piiratud koguses valmistatud või unikaalsed tarbekunsti teosed;
- 8) eesti kunstnike enne 1945. aastat valmistatud kujutava kunsti teosed;
- 9) Eesti filateelia ja fotograafia (sealhulgas negatiivid) kollektsioonid või nende osad, samuti alla 200 000 tiraažiga üksikmargid, mis on vanemad kui 60 aastat;
- 10) Eestis ilmunud ja Eesti kultuuriruumiga seotud trükised, mis on ilmunud enne 1850. aastat, samuti Eesti kultuuriruumiga seotud käsikirjad, kirjavahetused, päevikud ja muu kultuurilooliselt oluline ainueksemplariline materjal sõltumata selle vanusest;
- 11) Eesti kultuurilooa seotud filmid, helisalvestised või muu tehniliselt salvestatud materjal originaalkandjatel, mis on vanemad kui 50 aastat;
- 12) Eestis enne 1950. aastat valmistatud muusikainstrumendid;
- 13) Eestis enne 1945. aastat valmistatud mööbel ja Eestis eritellimusel valmistatud unikaalmööbel, mis on vanem kui 50 aastat;

14) külmrelvad ning tulirelvad ja nende olulised osad, mis on valmistatud enne 1945. aastat;

15) mootorsõidukid ja auto kered, samuti militaartehnika, mis on vanemad kui 50 aastat, välja arvatud sellised, mis on toodud Eestisse pärast 1991. aasta 20. augustit;

16) Eestis ehitatud veesõidukid ja nende osad, nende last ning muu sisu, mis pärinevad ajast enne 1945. aastat, samuti Eesti Vabariigi jurisdiktsioonialustelt aladelt leitud veesõidukid ja nende osad, nende last ning muu sisu, mis pärinevad ajast enne 1945. aastat.

Lisa 2. Kultuuriväärtuste impordi esemed

Kultuuriväärtuste impordi loetelu on võetud 2017. aastal koostatud ettepanekust Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus kultuuriväärtuste impordi kohta. (European Commission, 2017d)

Kultuuriväärtuste kategooriad	Kombineeritud nomenklatuuri (CN) grupp, rubriik või alamrubriik	Vanuse alampiir	Täiendavad mõõtühikud
a) haruldased kogud ja näidised, mis hõlmavad looma- ja taimeliike, mineraale ja anatoomiat ning paleontoloogilise väärtusega objekte;	ex 9705	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)
b) esemed, mis on seotud ajaloo, sealhulgas teaduse ja tehnoloogia ning militaar- ja sotsiaalajaloo, riigijuhtide, mõtlejate, teadlaste ja kunstnike eluga ning riigi tasandil oluliste sündmustega;	ex 9705	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)
c) arheoloogiliste väljakaevamiste (ametlike või mitteametlike) tulemusena leitud esemed ning maismaalt või vee alt pärinevad arheoloogilised leiud;	ex 9705; ex 9706	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)
d) kunsti- või ajaloomälestistest või arheoloogilise väärtusega paikadest eemaldatud elemendid;	ex 9705; ex 9706	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)

e) antiikesemed, nagu raidkirjad, mündid ja graveeritud pitsatid;	ex 9706	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)
f) etnoloogilise väärtusega esemed;	ex 9705	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)
g) kunstilise väärtusega esemed, näiteks:	/	/	/
i) pildid, maalid ja joonistused, mis on valmistatud täielikult käsitsi mis tahes alusele ja mis tahes materjalist, välja arvatud tööstusdisainilahendused ning käsitsi kaunistatud tööstustooted;	ex 9701	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)
ii) mis tahes materjalist originaalkujud ja -skulptuurid;	ex 9703	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)
iii) originaalgravüürid, -estambid ja -litograafiad;	ex grupp 49; ex 9702;	rohkem kui 250 aastat vanad	tükiarv (p/st)

Lisa 3. Päring Maksu- ja Tolliametile

Tere, Aleksander!

Sisekaitseakadeemia kolmanda kursuse kadett Martin Kovalenko on tegemas lõputööd teemal "Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamine ekspordil ja impordil".

Lõputöö teises peatükis on vaja analüüsida kultuuriväärtuste vedu impordi suunal, milleks oleks hea vaadelda suhtarve erinevate aastate lõikes. Selleks palun Teil edastada 2006-2017. aasta kohta statistikat (ETT koodiga 9705). Statistikast võiks loetav olla kultuuriväärtuste deklareerimiste arv, eseme nimetus ja väärtus.

Palun Teil edastada statistikat deklareerimata kultuuriväärtuste kohta impordi suunal (avastatud) 2006-2017. aastal. Huvi on avastatud esemete arvu, nimetuse ja väärtuse kohta.

Kolmandaks palun andmeid selle kohta, palju on esitatud tollile väljaveolubasid 2006-2017. aasta lõikes. Statistikast võiks välja loetav olla eseme väärtus ja kirjeldus.

Teie poolt saadetakse statistika oleks väga oluline lõputöö koostamisel, sest andmetega on võimalik analüüsida kultuuriväärtuste salakaubandust. Loodan, et andmete edastamine on võimalik.

Ilusat uut aastat!

Lugupidamisega

Martin Kovalenko

FS150

Sisekaitseakadeemia

Lisa 4. Päring Muinsuskaitseametile

Tere päevast!

Sisekaitseakadeemia kolmanda kursuse kadett Martin Kovalenko on tegemas lõputööd teemal "Kultuuriväärtuste salakaubanduse tõkestamine ekspordil ja impordil".

Lõputöö teise peatüki valmimiseks on mul vaja andmeid väljastatud kultuuriväärtuste väljaveoloa kohta. Mind huvitab statistika 2006-2017. aasta lõikes. See võiks sisaldada eseme nimetust, kultuuriväärtuste hulka, väärtust ja sihtriiki.

Teie poolt saadetakse statistika oleks väga oluline lõputöö koostamisel, sest andmetega on võimalik analüüsida kultuuriväärtuste salakaubandust. Loodan, et andmete edastamine on võimalik.

Ilusat uut aastat!

Lugupidamisega

Martin Kovalenko

FS150

Sisekaitseakadeemia

Päringuga saadud andmed on välja toodud exceli tabelis. Statistiliste andmete rohkuse tõttu neid lisades ei kajastata, need jäädvustatakse CD-le.

Lisa 5. Intervjuu küsimused Maksu- ja Tolliameti eksperdile

1. Kas Teil on andmeid selle kohta, kui suures mahus toimub kultuuriväärtuste eksport ja import?
2. Millised on võimalused piiripunktides, et kaitsta Eestist illegaalselt eksporditavat kultuuriväärtust?
3. Kui palju on leitud varastatud kultuuriväärtusi alates 2016. aastast?
4. Kuidas tehakse kindlaks kultuuriväärtuse tolliväärtus?
5. Kas deklareeritud kultuuriväärtustele teostatakse alati füüsilist kontrolli, et kontrollida deklaratsiooni õigsust? Kui jah, siis milline on protseduur?
6. Milliseid Teile teadaolevaid viise kasutavad kultuuriväärtuste salakaubavedajad eseme eksportimiseks või importimiseks.
7. Milliseid meetmeid kasutades saavad tolliametnikud vähendada kultuuriväärtuste salakaubandust?
8. Kas Maksu- ja Tolliamet teeb koostööd kolmandate riikide tolliga, et jälgitaks Eestist väljaviidavate kultuuriväärtuste liikumist kolmandates riikides? Kui ei, siis kas mingeid ettepanekuid, selliseks tegevuseks? Kui jah, siis kuidas toimub koostöö?
9. Kas kolmandatest riikidest imporditud kultuuriväärtustele on mingeid ekspordilubasid või sertifikaate, et kinnitada ekspordi legaalsusest?
10. Kas Eestis on avastatud varastatud kultuuriväärtusi, mis pärinevad Lähis-Idast? Kui jah, millised on need esemed olnud?
11. Kas MTA teeb koostööd teiste riikide tolliga, et vähendada kultuuriväärtuste salakaubandust? Kui jah, siis milliste riikidega ja millisel moel. Kui ei, siis miks?
12. Millised on Teie ettepanekud, et tõkestada kultuuriväärtuste salakaubandust?

Lisa 6. Intervjuu küsimused Maksu- ja Tolliameti tolliametnikule

1. Kas kultuuriväärtuste ekspordil on esitatud mittenoetukohaseid dokumente? Kui jah, siis milliseid?
2. Kui hästi teatakse Ida tollipunktis, et kultuuriväärtuste veol on vaja omada väljaveoluba?
3. Millal olete saatnud arvatavaid kultuuriväärtusi ekspertiisi? Kuidas toimub Teie poolt see otsus? Mis on selle aluseks?
4. Kas on olnud selliseid juhtumeid, kus hakatakse tõendama, et tegemist pole kultuuriväärtusega? Kui jah, kuidas seda tõendati?
5. Kas kultuuriväärtuste salakaubanduse osakaal on suurem ekspordil või impordil? Mis on selle põhjuseks Teie arvates?
6. Kuidas olete avastanud deklareerimata kultuuriväärtusi?
7. Millised õigusaktidest tulenevad puudused on tollis kultuuriväärtuste veol?
8. Kas olete karistanud kedagi väärteo korras? Kui jah, siis kas vastas Teie arvates rikkumisele?
9. Mis võimalusi pakute välja kultuuriväärtuse salakaubanduse tõkestamiseks?